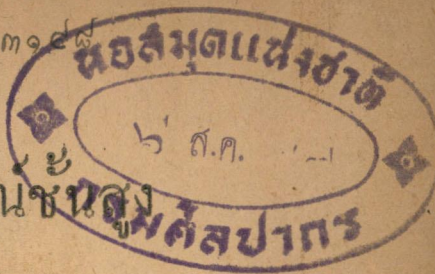

ก. ๓๑๕๘

บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง

เล่ม ๕

นามกิตก์ และ อุณาที

ของ

หลวงเทพครุณานุกิษฐ์ (ทวี ธรรมชัย ป. ๙)

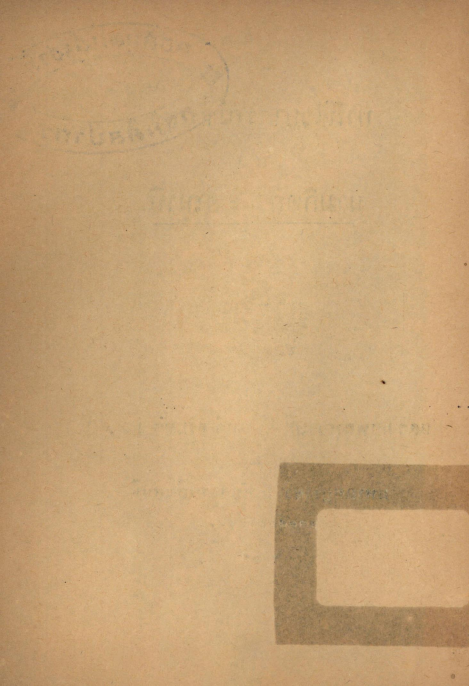
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

491.375

๓๖๑๑

พิมพ์ครั้งที่ ๒๕๓๐

๒/๘๐

522

1910

2916

บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง

เล่ม ๕

นามกิตก์ และ อุณาติ

ของ

หลวงเทพทรุณานุกิษฏ์ (ทวี ธรรมชัย ป. ๙)

มหาวิทยาลัยสงวณลิขสิทธิ์

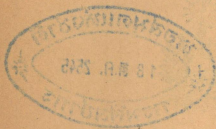
พุทธศักราช ๒๕๔๐

๒/๘๐

กรมการปกครอง

ส่วนกลาง

กองทะเบียนราษฎร

เลขห้อง

2/4

เลขหมู่

491.375

๓611๒

เลขทะเบียน

สารบัญ

คำนำ	๑
อรรถนุกาตา	๗
ปัจจัยนามกิตก ปัจจัยคัททิต เทียบกัน	๘
ปัจจัยนามกิตก และปัจจัยคัททิต ในดั่งกฤต	๘
คัมภีร์คัพทคำศัพท์มกเถียงกัน	๑๓
ธาตุเป็นมรดกต้นเดิมของภาษา	๑๒
นามกิตกจำเป็นต้องรวมอุณาภิเข้าด้วย	๓
ดั่งกฤตก็มีอุณาภิเหมือนกัน	๑๓
คำ อุณาภิ แยกอย่างไร ?	๓
อุทาหรณ์แห่ง อุ ปัจจัย (คือ อุณ)	๑๔
อุณ กับ ณ เป็นปัจจัยตัวเดียวกัน	๑๔-๕
ณ=อุณ ก็เหมือน ณ=อน	๑๕-๒
มติเกจิอาจารย์ว่าไม่มี อุณ ปัจจัย	๑๖-๗
ปัจจัยตัวจริง และปัจจัยตามแบบ	๑๗-๘-๒๐

เทียบ มาดี ตั้งแต่ถูกค อังกฤษในบางคำ ๒๓-๒

บัญญัติมาดีเข้าแบบบัญญัติต่างด-

เทียบบัญญัติกับบัญญัติอังกฤษ ๒๒-๓

การศึกษาอนุาติ จำต้องใช้ความคิด-

ด้วงกว้าง ๒๕-๖-๗

ข้อดังเกิดในบัญญัตินามกิตก และ อนุาติ ๒๗

อนุกรมบัญญัติตั้งแต่ อ ถึง พ-พ ๒๗-๘๖

ชาติบัญญัติ (กุวิ)-เกณฑ์ธรรมดา เกณฑ์พิเศษ ๘๘

การลง กุวิ บัญญัติ เพื่อประโยชน์อันใด ๘๘

อุทาหรณ์แห่งชาติบัญญัติ (กุวิ) ๓๐๓-๖

หมายเหตุสุดท้าย ๓๐๖

ปทานุกรม ๓๑๓

ชาติวานุกรม ๓๒๐

ผู้ตราปทานุกรม ๓๒๕

คำนำ

ลำดับแห่งบาทไวยากรณ์ชั้นสูงของผู้แต่ง เป็น
ดังนี้:— ๑ นาม ๒ กิริยาภคก ๓ อาชยาค ๔ การก
๕ นามภคกและอนุาติ ๖ ศัพท์ ๗ ธรรมดา ๘ ัญญา
พินานและสนธิ.

เหตุผลแห่งการจัดลำดับเช่นนี้ ก็คือผู้แต่งถือเอา
ความจริงที่ปฏิบัติในการแปลหรือการแต่งเป็นหลัก
กล่าวคือเวลาที่เรารียนแปลหรือแต่งประโยคมาดี ข้อ
ค้นเราต้องหาตัวประธานก่อนอื่น ตัวประธานมักคือ
นาม จึงจัดนามเป็นลำดับ ๑ ถัดนั้นจะได้พบกิริยา
ภคก ๆ นของเดิมอยู่รวมกัน คือ นามภคก และ
กิริยาภคก การเรียนทั้งสองอย่างรวมไปในขณะเดียว
กัน อาจทำให้ความรู้ไม่ละเอียด เพราะต่างอย่างต่าง
ได้ และทั้งนามภคกในขณะนี้ ก็ยังไม่จำเป็นต้องรู้
เลย จึงแยกกิริยาภคกไว้ต่างหาก เพื่อให้ได้ศึกษา
ให้ละเอียดจะดรอ และจัดเป็นลำดับ ๒ ถัดนั้นจะได้พบ

ภิรยาอาชยาต ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของประโยคบา^๑
 จิตเป็นลำดับ ๓ เมื่อ^๒นักเรียนรู^๓ทงนาม^๔ทงภิรยาเด^๕ร^๖จ^๗
 แล้ว แปลว่า พร้อม^๘ที่จะ^๙แปลหรือ^{๑๐}แต่ง^{๑๑}ได้ซึ่งเป็น
 หน้า^{๑๒}ทของการก อัน^{๑๓}สอนให้^{๑๔}หัด^{๑๕}เข้า^{๑๖}ประโยคหรือ^{๑๗}ผูก
 ประโยคเป็น และให้^{๑๘}รู้^{๑๙}ว่าคำ^{๒๐}ไหน^{๒๑}เกี่ยว^{๒๒}กับคำ^{๒๓}ไหน^{๒๔}เป็น
 อาทิ จ^{๒๕}ง^{๒๖}จ^{๒๗}ด^{๒๘}การ^{๒๙}ก^{๓๐}เป็น^{๓๑}ลำดับ ๕ นาม^{๓๒}ที่^{๓๓}เรียน^{๓๔}มา^{๓๕}ใน^{๓๖}เล่ม ๓
 นั้น ^{๓๗}ช^{๓๘}น^{๓๙}ค^{๔๐}น^{๔๑}เรียน^{๔๒}มา^{๔๓}อย่าง^{๔๔}หยา^{๔๕}บ ^{๔๖}ๆ ^{๔๗}เพ^{๔๘}ียง^{๔๙}รู้^{๕๐}ว่า^{๕๑}เป็น^{๕๒}นาม
 เท^{๕๓}า^{๕๔}น^{๕๕}น^{๕๖} ไม่^{๕๗}รู้^{๕๘}อะไร^{๕๙}ย^{๖๐}ง^{๖๑}ช^{๖๒}น^{๖๓}ไป^{๖๔}เด^{๖๕}ย ^{๖๖}ฉ^{๖๗}น^{๖๘}น^{๖๙} บ^{๗๐}ค^{๗๑}น^{๗๒}ค^{๗๓}อง^{๗๔}การ
 ให้^{๗๕}น^{๗๖}ก^{๗๗}ัก^{๗๘}ศ^{๗๙}ษา^{๘๐}ท^{๘๑}ร^{๘๒}า^{๘๓}บ^{๘๔}ว่า ^{๘๕}นาม^{๘๖}ค^{๘๗}่^{๘๘}ละ^{๘๙}ค^{๙๐}ัพท์^{๙๑}ๆ ^{๙๒}ใน^{๙๓}เล่ม ๓ นั้น
^{๙๔}ช^{๙๕}น^{๙๖}เด^{๙๗}ิม^{๙๘}เป็น^{๙๙}เพ^{๑๐๐}ียง^{๑๐๑}ตัว^{๑๐๒}ชา^{๑๐๓}ด ^{๑๐๔}ค^{๑๐๕}อ^{๑๐๖}ง^{๑๐๗}ป^{๑๐๘}ร^{๑๐๙}ง^{๑๑๐}ค^{๑๑๑}่^{๑๑๒}ง^{๑๑๓}ด^{๑๑๔}ว^{๑๑๕}ย^{๑๑๖}บ^{๑๑๗}ัจ^{๑๑๘}จ^{๑๑๙}ย^{๑๒๐}ต^{๑๒๑}่าง^{๑๒๒}ๆ
^{๑๒๓}จ^{๑๒๔}ึง^{๑๒๕}เป็น^{๑๒๖}ร^{๑๒๗}บ^{๑๒๘}ค^{๑๒๙}ัพท์^{๑๓๐}นาม^{๑๓๑}ช^{๑๓๒}น ^{๑๓๓}ไม่^{๑๓๔}ใช่^{๑๓๕}ว^{๑๓๖}า^{๑๓๗}ใ^{๑๓๘}ล^{๑๓๙}ด^{๑๔๐}ช^{๑๔๑}น^{๑๔๒}ก^{๑๔๓}็^{๑๔๔}เป็น^{๑๔๕}ค^{๑๔๖}ัพท์^{๑๔๗}นาม
^{๑๔๘}ท^{๑๔๙}เด^{๑๕๐}ย^{๑๕๑}ว ^{๑๕๒}น^{๑๕๓}เป็น^{๑๕๔}หน้า^{๑๕๕}ท^{๑๕๖}ของ^{๑๕๗}นาม^{๑๕๘}ก^{๑๕๙}ิต^{๑๖๐}ก^{๑๖๑}และ^{๑๖๒}อุ^{๑๖๓}ณา^{๑๖๔}ท^{๑๖๕}ที่^{๑๖๖}จะ^{๑๖๗}ส^{๑๖๘}อน
^{๑๖๙}ให้^{๑๗๐}ท^{๑๗๑}ร^{๑๗๒}า^{๑๗๓}บ^{๑๗๔}ด^{๑๗๕}ะ^{๑๗๖}เ^{๑๗๗}ย^{๑๗๘}ย^{๑๗๙}ด ^{๑๘๐}จ^{๑๘๑}ึง^{๑๘๒}จ^{๑๘๓}ัก^{๑๘๔}เป็น^{๑๘๕}ลำดับ ๕ ^{๑๘๖}ศัพท์^{๑๘๗}นาม^{๑๘๘}ก^{๑๘๙}ิต^{๑๙๐}ก^{๑๙๑}
^{๑๙๒}และ^{๑๙๓}อุ^{๑๙๔}ณา^{๑๙๕}ท^{๑๙๖}น^{๑๙๗}ั้น^{๑๙๘}แ^{๑๙๙}ด ^{๒๐๐}บาง^{๒๐๑}ค^{๒๐๒}ร^{๒๐๓}า^{๒๐๔}ว^{๒๐๕}ทาง^{๒๐๖}การ^{๒๐๗}ของ^{๒๐๘}ภาษา^{๒๐๙}ค^{๒๑๐}อ^{๒๑๑}
^{๒๑๒}การ^{๒๑๓}ป^{๒๑๔}ร^{๒๑๕}ง^{๒๑๖}ค^{๒๑๗}่^{๒๑๘}ง^{๒๑๙}ให้^{๒๒๐}แ^{๒๒๑}ป^{๒๒๒}ด^{๒๒๓}ก^{๒๒๔}ร^{๒๒๕}ู^{๒๒๖}บ^{๒๒๗}ช^{๒๒๘}น^{๒๒๙}ไป^{๒๓๐}อ^{๒๓๑}ีก^{๒๓๒}น^{๒๓๓}ิด^{๒๓๔}ห^{๒๓๕}น^{๒๓๖}อ^{๒๓๗}ย ^{๒๓๘}เช^{๒๓๙}่น
^{๒๔๐}ด^{๒๔๑}ติ—นาม^{๒๔๒}ก^{๒๔๓}ิต^{๒๔๔}ก^{๒๔๕} ^{๒๔๖}ด^{๒๔๗}ติ^{๒๔๘}มา—ค^{๒๔๙}ั^{๒๕๐}ท^{๒๕๑}ช^{๒๕๒}ิต ^{๒๕๓}โดย^{๒๕๔}ใ^{๒๕๕}้^{๒๕๖}บ^{๒๕๗}ัจ^{๒๕๘}จ^{๒๕๙}ย^{๒๖๐}ตัว

ดังนี้ แทนคำพูดที่ยาว มีความหมายได้เต็มที่ จัด
 เป็นเรื่องใช้ปัจจัยอกรุปหนึ่งค่อเนื่องจากศัพท์นามกิตก์
 และอนุา^๕ท^๕น^๕ น^๕ด^๕ก^๕ษ^๕ณ^๕ะของค^๕ท^๕ช^๕ิต^๕ ซึ่งจัดเป็น
 ลำดับ ๖ นามที่เรียนมาในเล่ม ๑, ๕, ๖ นั้น เดิมเรียน
 มาแต่วิธักระจายออกทีละคำ ๆ เป็นการยืดยาวหรือ
 เยิ่นเย้อ บัดนี้ต้องการให้รู้จักวิธัรวร^๕ร^๕ต^๕นาม^๕เหล่าน^๕นี้
 ให้สั้นเข้า เป็นการไพบเราะของภาษาอย่างหนึ่ง น^๕ค^๕อ^๕
 ด้มาจัดเป็นลำดับ ๗ ศัพท์นามหรือกิริยาที่เรียนมา
 ด้^๕ก^๕ด^๕ค^๕ณ^๕น^๕ พึงทราบว่ปะติดปะต่อกันขึ้นเป็นรูป
 ร้าง ซึ่งความจริงขึ้นเดิมเป็นค^๕ณ^๕ด^๕ะ^๕ช^๕น^๕ด^๕ะ^๕อ^๕น^๕ เป็น
 เรื่องของภาษาบาลี เช่นอาจแยกเป็นอุป^๕ด^๕ก^๕ ชาติ^๕
 บ^๕จ^๕ย^๕ วิภ^๕ค^๕ เป็นต้น ค^๕ด^๕ย^๕ค^๕ร^๕อง^๕จ^๕ก^๕ร^๕ของ^๕ช^๕าง^๕ก^๕ด^๕
 อาจถอดออกได้เป็นค^๕ณ^๕ด^๕ะ^๕ค^๕ว^๕ด^๕ของ^๕ค^๕ว^๕ด^๕ะ^๕น^๕ อุป^๕ด^๕ก^๕
 ชาติ^๕ เป็นต้นเหล่าน^๕นี้ เวลาจะปร^๕ม^๕ปร^๕ง^๕กันเข้าค^๕อง^๕
 ร^๕จ^๕ก^๕อ^๕ก^๕ข^๕ระ^๕ว^๕ิ^๕ธ^๕ี^๕ มี^๕ ช^๕า^๕น^๕ ก^๕ร^๕ณ^๕ เป็นต้น อ^๕ก^๕ข^๕ระ^๕ที่^๕
 เข้าช^๕ุด^๕กัน^๕ได้ จึงปร^๕ม^๕ปร^๕ง^๕กัน^๕เข้า^๕ได้ อ^๕ก^๕ข^๕ระ^๕ที่^๕เข้า^๕กัน^๕ไม่

กัมมาคุยาราม ซึ่งท่านได้ช่วยเหตือบ้างในบางตึงบาง
ประการแต่.

หลวงเทพรัตนุศิษณ์

บ้าน ๘๔๘ ถนนข้างวัดหงส์

เจริญพาศน์ ชนบุรี

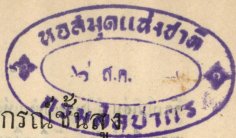
๓๐ เมษายน ๒๔๗๗

DUPLICATE

02月09日08时44分 626 WCU

ТУНДРА

[illegible]

บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง

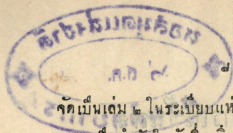
นามกิตก์ และ อุณาที

อารมภคภาดา

๑. อิตโต ปรณจ โข นาม - กิตกณจ อุณาทีก
สปปจยัม ปวกุขามิ สวิกคหํ ยถารห.
สฺจนนฺตุ สิกฺขกา ภทฺธา ปาลิยํ ตีพฺพกามกา.
๒. “อุปเปวณาม สยามสมิ พุทฺธสาสนธารณ
มตฺตาเยว จ ภียโยโส ปาลิวิชฺชา วิวตฺตมเย.”
อิตฺติโย มยฺห สงกฺกโป; จานโส โส สมิซฺชณฺตติ.

๑. บคณ จกแตงนามกิตกแตงอุณาทีสไป.

กิตกม ๒ คค กิตกทเป็นนามทวิคคณ เรียก
นามกิตก อย่าง ๑ กิตกทเป็นกิริยา เรียก กิริยา
กิตก อย่าง ๑. กิริยากิตกมแต่งได้แตงแตง ซึ่ง

จัดเป็นเล่ม ๒ ในระเบียบแห่งบาลีไวยากรณ์ชั้นสูงนี้
เพราะเป็นสำคัญในอันที่จะศึกษาการแปลหรือแต่งประ-
โยคบาลีถัดจากนาม ส่วนเล่มนี้จักแสดงแต่นามกติก
อย่างเดียว.

๒. เมื่อกล่าวโดยทั่วไปแล้ว ศัพท์นามหรือคุณ
ในบาลีภาษา ที่ใช้บ่งชี้ตัวท้ายคำมี ๒ แผนก คือ
นามกติก แผนก ๑ คติขิต แผนก ๒.

นามกติก ใช้บ่งชี้ตัวชวาค เช่น :-

↓สระ 'ระลึก' ลง ตี บ้างในนามกติก และ
ตบว ที่สุดชวาค ดำเนินรูปเป็น ตติ แปลว่า ความระลึก.

↓สระ 'อว่าง' ลง อี บ้างในนามกติก ตัวเร
รูปเป็น ชติ แปลว่า ความอว่าง.

ส่วนคติขิต ใช้บ่งชี้ที่นาม หรือนามกติก
เช่น :-

ตติ ลง มนุช บ้างในคติขิต ดำเนินรูปเป็น
ตตมา ผู้มต.

๘
ชฺติ ติ มนฺตุ บัจฺจย ถ้าเรจฺรูปเป็น ชฺติมา ผู้
มีความตว่าง.

๓ เพราะเหตุที่บัจฺจย (Suffix) ในนามกิตก้องค่อ
ธาตุ ทำธาตุให้เป็นนาม ก็อนามกิตกณ เป็นชั้นต้น
ส่วนบัจฺจยในคัททิตตงค่อนาม หรือนามกิตกเป็นชั้น
สอง ในไวยากรณ์ตั้งกฤตนักปราชญ์จึงบัญญัติเรียก
บัจฺจยนามกิตกว่า เป็นบัจฺจยหมวด ๑ หรือหมวด
ปฐม (Primary suffix) และเรียกบัจฺจยคัททิตตว่า
เป็นบัจฺจยหมวด ๒ หรือหมวดทุติย (Secondary suffix).

๔ บัจฺจยคัททิตตมิได้ตั้งค่อศัพท์นามกิตก ดังใน
ข้อ ๑ อย่างเดียว แม้ธำธารณนามกิตกได้ เช่น:-

วตฺธิชฺ ชื่อคน ๆ หนึ่ง, ตง ณ บัจฺจย ใน
คัททิตต เป็น วตฺธิชฺ ฤทธชยหรือเชอธายของวตฺธิชฺ
(ปุตตติงค), วตฺธิชฺ ฤทธธาวหรือเชอธายของวตฺธิชฺ
(อิตตติงค), วตฺธิชฺ ฤทธฤตหรือเชอธายหรือเหล่ากอ
ของวตฺธิชฺ (นปุตตติงค).

ให้นำปัจจัยคัทธิตมาแสดงนิดหน่อย เพื่อให้ได้
เห็นความที่ปัจจัยคัทธิตเป็นปัจจัยหมวด ๒ คือเนื่อง
จากหมวด ๑ อย่างไร และในบาติไวยากรณ์ชั้นสูง
ของผู้แต่งนี้ คัทธิตต้องมาค่อลำดับเต็ม

๕. ในบาติไวยากรณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
เรื่อบปัจจัยแห่งนามกิตกั ทรงแสดงไว้ว่า “การจัด
ปัจจัยเป็นพวก ๆ อย่างนี้ ในคัมภีร์คัพพาคำศัพท์ทั้ง
หลายไม่ขึ้นลงเป็นแบบเดียวกันได้ มักเถียงกัน เพราะ
ฉะนั้นการร้อยกรองหนังสือนี้ ต้องอาศัยความที่ผู้
แต่งเห็นชอบเป็นประมาณ” ฉะนั้นใด, แม้หนังสือ
ของผู้แต่งนี้ ก็ถือความเห็นชอบเห็นควรของตนเป็น
ที่คง ซึ่งจะทำให้ต้องกับกาตัมมย์เป็นอาทิ.

แท้จริง คัมภีร์คัพพาคำศัพท์ทั้งหลายที่กล่าวถึง
เหล่านี้ ล้วนมีอายุคงพัน ๆ ปีขึ้นไปทั้งนั้น ฉะนั้น
เรื่องระเบียบเป็นอันต้องกาตัมมย์อยู่เอง ท่านจะหา
อะไรที่เป็นระเบียบคงที่อยู่ได้คงพัน ๆ ปี ผู้แต่งเคย

กล่าวในบัดโวยากรณชั้นสูงเล่มก่อน ๆ มาแล้วว่า
เรื่องระเบียบในหนังสือเก่าแก่เช่นนี้ เป็นอันต้องยกให้
ท่าน เราได้แต่อาศัยหลักของท่านแล้วมาจัดระเบียบ
เอง ที่จริงท่านทำกรงกระโพนก็ถูกกับความคิด
อ่านกรงกระโพน เราทำเจดีย์ก็ถูกกับความ
คิดอ่านในเจดีย์

ทว่ากรรมสิทธิ์พิศุทธิ์ดั่งดั่งทรงหลายมกเถียงกัน ไม่ยืน
ตงเป็นแบบเดียวกัน เป็นความจริง แต่เราไม่ควร
เห็นเป็นของแปลก เพราะท่านอาจารย์เก่าเหล่านั้น
ต่างท่านต่างก็ออกความเห็นชอบของคน ๆ เป็นประ
มาณเหมือนกัน ฉะนั้นใครจะทำหนังสือรูปเช่น
จึงต้องดูหนังสือมาก แล้วเลือกสรรถือเอาตามความ
เห็นชอบของคนชก ซึ่งข้อนี้แสดงเห็นเป็นธรรมชาติ
ของการแต่งหนังสือแบบนิตยเว

๖. การจะศึกษานามกตก กิจาของศึกษา "ชาติ"
ด้วย ศึกษาศึกษากริยาติดและอาชยาตฉนั้น เพราะ

ได้กล่าวมาแล้วว่าปัจจัยในนามกิตกกตั้งที่ตัวชาติ ถ้า
 ไม่รู้ชาติ ก็ยากที่จะแยกแยะว่าแค่ไหนเป็นชาติ แค่ไหน
 เป็นปัจจัย. ชาตินั้นนักปราชญ์ถือว่า เป็นมูลต้น
 เดิม (Primitive element) ของภาษา เช่น บาดั และ
 ดัดกฤต ซึ่งเป็นที่คงให้เกิดคำ นาม กริยา ฯลฯ
 ทั้งหมด โดยลงปัจจัย และวิภาค เป็นต้น ข้อตัว
 ชาติทั้งรูปและเนื้อความให้ยักย้ายไปได้ทุกประการ
 เพราะตัวชาติก็เป็นเนื้อความกว้าง ๆ เช่น ใจ
 ‘วรรค’ ชาติ ‘กว้าง’ ตั้งในข้อ ๑ นั้นเป็นความคิด
 ที่ถือว่าไม่มีความ หรือยังมีได้กำหนดแน่นอนลงไป
 ว่าใครวรรคและอะไรกว้างเป็นต้น ฝรั่งเรียกความคิด
 ชนิดนี้ว่า Abstract idea หรือ Indefinite idea.
 ๗. นามกิตกเดิม จะจัด อุนาติ รวมเข้าด้วย
 จึงคงชื่อว่า “นามกิตก และ อุนาติ” นามกิตก
 มีความเป็นไปอย่างไร เช่น ใช้รูปวิเคราะห์และดำเนิน
 นินทา อุนาติก็เป็นไปฉนั้น ต่างกันแต่ตัวปัจจัย

เท่านั้น. ถ้าไม่จัดอุณาทรวมเข้าด้วย หรือไม่แต่ง
 อุณาทิตย นักศึกษาก็จะขาดความรู้เรื่องตัวปัจจัย
 ซึ่งใช้ช้อยู่มากในหนังสือทั้งปวง เช่น สมถ ความสงบ,
 ทมถ ความฝึกหัด, ทรถ ความกระวนกระวาย เป็นต้น
 นกข ถ หรือ ถถ ปัจจัย ในอุณาทิตย และยังปัจจัยอื่นๆ
 อีกมาก แม้ในสังสกฤตก็มีอุณาทิตยเหมือนกัน*)

๘ คำ อุณาทิตย แยกว่า อุณฺ + อาทิตย แปลว่า
 ปัจจัยมี อุณฺ เป็นต้น. อุณฺ แยกอีกชั้นหนึ่ง ก็คือ
 อุ + ณฺ. ปัจจัยตัวจริงคือ อุ, ณฺ นี่เป็นเพียงเครื่องหมายบอกให้พฤตฺเท่านั้น แล้วต้องจบ.

- There is a peculiar class of Kṛt or Primary affixes technically designated by Sanskrit grammarians—UNĀDI or those beginning with the affix อุฬ i. e. the affix อุ with the mute or indicatory letter ณ, so called from the words อาร, ราช, &c. in the first Sūtra being derived with the affix. H. S. G. p. 416. (ในที่แห่งอักษรเทวนาครีใช้อักษรไทยแทน).

ศัพท์ประกอบ อุ บัศจรรย์ (อุณ) ^๕ มีมากเช่น
การุ 'ผู้ทำ' นายช่าง. วายุ จารุ ตำรุ ตำรุ พนุ จกขุ
ธายุ ทารุ ตำรุ ชานุ วาหุ มรุ ตรุ ตนุ ชนุ หนุ มนุ
อตุ วตุ อตุ ปฏุ หรุ เป็นอาทิ—จากตัวกริ รูปดิถี ๒๖๗.

ในศัพท์เหล่านี้ บางศัพท์ให้ดูละเอียดเมื่อแสดง อุ
บัศจรรย์ (คือ อุณ).

๘. ศัพท์ในข้อบนนั้น แยกออกเป็นสองพวก ดัง
แต่ การุ ถึง วาหุ มีพฤทธิ เพราะเป็น อุ บัศจรรย์ ดบ
ณ ^๕ นี้จัดเป็นเกณฑ์ธรรมดา แต่ตั้งแต่ มรุ ถึง หรุ จัด
เป็นเกณฑ์พิเศษ แม้ดบ ณ ก็ไม่พฤทธิ พึงเห็นตาม
คำในรูปดิถี (๒๖๗) ว่า "มราทนี ปเนตถ ญมฺหิ
ชฺชาทนี วาติ เขตถ วาสฺสเทเน น วุฑฺธิ."

๑๐. แท้จริง อุณ บัศจรรย์นั้น ^๕ กคช ญ บัศจรรย์เอง
คงจะเขียนว่า ญ กคชกับ ญ+อุ หรือ อุ+ณ จะเห็น
ได้จากคำในศัพท์ศาสตร์ทั้งหลาย เช่นรูปดิถี (๒๖๖)
จำหน้าเรื่องว่า "อถ อุณาทโย วุจฺจนฺเต—ถ้าคัม"

“จะแต่งบัจจยทั้งหลาย มี อุณ เป็นต้น” ต่อมา
ก็ใช้คำว่า “ณวาทโย-บัจจยทั้งหลายมี ณ เป็นต้น”
แต่ถัดไปก็แสดงว่า “... ชาติติ ณุปฺปจฺจโย โหติ-ตง
ณ บัจจย แต่หน้าชาติทั้งหลาย” จะเป็น อุณ หรือ
ณ ก็ตาม บัจจยที่ติดศัพท์อยู่ คือ อุณ ต้องลบเสมอ.

ดูเหมือนว่า คำ อุณาติ ดำหรับใช้เรียกหมวด
หรือหัวข้อเรื่อง เช่น อุณาติกปฺป เท่านั้น ซึ่งอาจ
เป็นคำที่บัญญัติมาแล้วแต่บรมโบราณ มิได้มีการแก้ไข
กันอย่างไร ส่วนในเนื้อเรื่องเช่นแต่งการทำตัว
เรียก ณ บัจจย คงจะเป็นบัจจยตัวเดียวกันนั่นเอง.

คัมภีร์โมคคัลลานะเรียก อุณาติ โดยตั้งสูตรว่า
“ณวาทโย- บัจจยทั้งหลายมี ณ เป็นต้น” (๓๐๒)
ทีเดียว และให้อุทาหรณ์ คือ จารุ ทารุ คือ อุณ
บัจจยนั้นแล (ณ ในนามกิตักไม่มี มีในอุณาติ).

๓๓. ทว่า ณ เท่ากับ อุณ นั้น มกเทศเช่น ณ
บัจจยในนามกิตัก คงอุทาหรณ์ว่า กุมภการ นาย

ข้างหม้อ, ทำตัว: ดัง กุมภ+กร+ณ,=บวค อ ฌ
ณ (อ-ณ) แล้วพฤตจึงเป็น กุมภการ, ในดั่งกฤต
ไม่เรียก ณ เรียก ฌณ บัจจย* ซึ่งเป็นบัจจยตัว
เดียวกัน.

แม้โมคคัลลานก็ไม่เรียก ณ เรียก ฌณ บัจจย
โดยดั่งสูตรว่า “กวจณ (กวจิ+อณ)-ตง ฌณ บัจจย
บัจ” และให้อุทาหรณ์ คือ กุมภการ (๒๗๘) อย่าง
เดียวกับ ณ บัจจย.

๑๒. ผู้แต่งแปลใจในหนังสือมุลกัจจายน อุนาที
ฉบับของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ) อินพิมพ์เมื่อ
พ. ศ. ๒๔๔๘ กล่าวไว้ในคำนำว่า ฌณ บัจจย ไม่มี
แต่ขอ ไซ้แต่เท่านั้น ผู้แต่งได้เคยสนทนากับท่านผู้
ศึกษามุลกัจจายนแบบเก่าผู้หนึ่ง ซึ่งอายุแก่กว่าผู้แต่ง

- ฌณ is added to roots when the words forming their
objects are prefixed to them, กุมภการ ‘a potter.’
H. S. G. p. 452.

ก็ได้อธิบายว่า อณู บัจจันไม่มีเหมือนกัน ขอนประหลาด
อยู่ ความคิดที่ว่าไม่มี อณู บัจจัน จะแพร่ไปแค่
ไหนและเพียงใดเป็นอันทราบไม่ได้.

ผู้แต่งมานักชดได้เขียนเรื่องนี้ว่า ที่ท่านเก่าๆ
ว่าไม่มี อณู บัจจันนั้น บางที่ท่านจะเห็นว่า อณู ไม่
ใช้ตัวเดียวกับ ณ คือจะให้คงเป็นรูป อณู อยู่ เช่น
การ จะให้เป็น การณ วาย ให้เป็น วายณ เป็น
ต้น ถ้าตั้งนกลไปไม่ได้ เพราะในภาษาบาลี ไม่
มีคำซึ่งลงสุดท้ายด้วยพยัญชนะเหมือนดังกลุค เช่น
ดังกลุค โยชิโน โยคิน ในบาลีต้องลงสุดท้ายด้วยสระ
เป็น โยชี โยคี เป็นต้น รูปบาลีที่ลงสุดท้ายด้วย
พยัญชนะ ก็มีแต่ตัวอาคุฉณๆ ซึ่งยังไม่เป็นคำไม่
เป็นศัพท์ เช่น ฝกร ฝกร ฝหน เป็นอาทิ.

หนึ่ง รูปวเคราะห์ และ สระ ของนามกิตก
และ อณาทิน ในบาลีไวยากรณ์ที่เรียนมาท่านแต่ง
ไว้เสร็จแล้ว ผู้แต่งจากไม่แต่งซ้ำอีกให้ไว้ประโยชน์

จากแสดงแต่ที่ไม่ว่ากันต่อไป.

๑๓. อุนาธิ นั้น มีผู้กล่าวว่า เป็นปัจจัยเฉพาะ
ตัวโดยมาก ที่จริงไม่เฉพาะตัวก็มากเหมือนกัน
ดังที่ผู้แต่งอ้างไว้ในข้อ ๗-๘. แม้นามกิตก์ก็มีปัจจัย
เฉพาะตัว เช่น ฮาวี ปัจจัย ได้ในคำว่า ภยทตฺตาวี
ผู้เห็นภัย วิเคราะห์ ภัย ปตฺตํคฺติ ภยทตฺตาวี. ฮาวี
ปัจจัยนี้อยู่ในสูตรนามกิตก์ ภาจายน ๒ สูตร คือ
สพฺพโต ญจฺตวาวี วา และ ตสฺสึลาทีสุ ญจฺตวาวี
จ. คำ ภยทตฺตาวี จะแปลว่า ผู้เห็นภัยโดยปรกติ
หรือมีปรกติเห็นภัย คือ ลงในอรรถแห่ง ศัสตฺระ
ก็ได้.

๑๔. ปัจจัยในนามกิตก์และอุนาธินี้ แบ่งลงได้
เป็นสองพวก ๆ หนึ่งเป็นปัจจัยตัวจริง (True suffix)
อีกพวก หนึ่งเป็นปัจจัย หรือเครื่องหมายตามแบบ
(Conventional suffix or sign).

๑๕. ปัจจัยตัวจริงนี้ ดัง อ อิ ติ ภา เป็นคัม ซึ่ง

เมื่อลงแล้วปัจจัยติดตัวที่เดียว เห็นง่ายตรงไปตรงมา
เช่น:—

อ: ชมุขร ผู้ทรงธรรม. ชมุ + ๑ ขร + อ
ปัจจัย = ชมุขร.

อิ: อุกทิ ทเด. อุก + ๑ ทา อบ อ + อิ ปัจจัย =
อุกทิ.

ติ: คติ ความไป. ๑ คมฺ อบ ม + ติ ปัจจัย = คติ.

ธ: ฌมถ ความสงบ. ๑ ฌมฺ ธง ธ + ฌ ปัจจัย =
ฌมถ.

๑๖. ปัจจัยหรือเครื่องหมายตามแบบนั้น ดัง ญว
ยุ เป็นต้น เช่น:—

ญว: ทายก ผู้ให้. ๑ ทา ธง ย + ญว, แต่ ญว
ไม่ได้ติดศัพท์อยู่เลย ซึ่งท่านให้แปลงเป็น อก อีกชั้น
หนึ่ง จึงเข้ากันเป็น ทายก. ฉะนั้น ปัจจัยตัวจริงใน
ที่นี้ คือ อก ซึ่งเราแต่เห็นติดตัวอยู่จริง ๆ ส่วน ญว
เป็นเพียงเครื่องหมายบอกให้แปลงเท่านั้น.

ยุ: คมน ความไป. ไป + ยุ แต่ ยุ ก็ต้อง
 แปลงเป็น อน อีก จึงเข้าเป็น คมน ฉะนั้นปัจจัย
 ตัวจริงในที่นี้ คือ อน ซึ่งคิดศัพท์อยู่จริง ๆ ส่วน ยุ
 เป็นเพียงเครื่องหมายบอกให้แปลงเหมือนกับ อนุ
 เหมือนกัน.

๓๘. คัมภีร์โมคคัลลาน บางที่ท่านจะเห็นว่าแบบ
 เก่าเขียนย่อ เช่น ยุ ปัจจัย เรียกสูตรจริง ยุ เสียที่
 หนึ่ง แล้วเรียกสูตรแปลงอีกที่หนึ่ง จึงลัดให้สั้นเข้า
 เรียก อน ปัจจัยที่เดียว (ไม่เรียก ยุ) โดยคงสูตรว่า
 “อโน-อง อน ปัจจัย” (๒๘๓) และให้อุทาหรณ์
 เช่น คมน ทาน เป็นต้น วิธนี้ผู้แต่งพอใจและจะใช้
 เป็นมาตรฐานในเล่มนี้ โดยจัดปัจจัยหมวดหนึ่งให้
 เข้ากับปัจจัยตัวจริงเสียให้หมด ดังแสดงในข้อ ๓๕
 ไม่ต้องแบ่งเป็นสองพวก แต่บอกจำหน้าไว้เช่นว่า
 “อก (อนุ) และ อน (ยุ)” เป็นต้น ซึ่งเพื่อให้ทราบ
 ว่า ปัจจัยตัวจริง คือ อก และ อน แต่ปัจจัยตาม

แบบเดิม คือ ญ, ย เป็นต้น ซึ่งก็เท่ากัน คือ
อก = ญ, อน = ย.

๑๘. ที่จัดเป็นปัจจัยตัวจริงเสียให้หมดนี้ เพื่อให้
รัดเข้าและตมตมัย ทั้งเห็นง่ายดูง่ายทุกประการ. ใน
ที่นี้ออกต่างเป็นเชิงอธิบายเล็กน้อยว่า มีคำของนัก-
ปราชญ์กล่าวอยู่ว่า ชาติในชาติและสังคมนั้นก็เก่า
เดียวกัน และทั้งชาติชาติและสังคมนั้นก็เก่าเดียวกับมู-
ราก (Root) เป็นอันมาก แห่งภาษาในยุโรปที่เรียก
ว่าเหล่าภาษาอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European lan-
guages) คือภาษาต่างๆในยุโรปที่มีมูรากเป็นอารยัน
(เฉพาะในที่นี้คือมูรากที่เป็นชาติและสังคม) ไม่
เฉพาะแต่ชาติเท่านั้น แม้คำที่เป็นศัพท์ต่างๆ ของ
ชาติและสังคม ก็มีเค้าละม้ายกับคำบางคำในภาษา
อังกฤษ เช่น :-

จำนวน ๗ ชาติ-สังคม สังคม-สังคม อังกฤษ
(มาจากละติน) -Sept. ได้ในคำ September เดือน

กันยายน—เดือนที่ ๙ แห่งปีโรมัน ซึ่งตั้ง ๓ ในเดือน
มีนาคม.

จำนวน ๙ บาท—พว. สังกฤต—พว. อังกฤษ
(มาจากละติน)—Nov- ได้ในคำ November เดือน
พฤศจิกายน—เดือนที่ ๙ แห่งปีโรมัน.

จำนวน ๑๐ บาท—ทศ. สังกฤต—ทศ. อังกฤษ
(มาจากละติน)—Dec- ได้ในคำ December เดือน
ธันวาคม—เดือนที่ ๑๐ แห่งปีโรมัน.

คำเหล่านี้แม้จะเพี้ยนกันเล็กน้อย คำที่
เมื่อเห็นเขาก็ทราบได้ทันทีว่ามูตรงเป็นอันเดียวกัน.

(๓๘. เมื่อได้จัดปัจจัยให้เป็นปัจจัยตัวจริงเสียทั้ง
หมดแล้ว ปัจจัยของบาลีก็อาจเข้าแบบดังกล่าว กล่าว
คือเข้าคู่กับปัจจัยของเหล่าภาษาอินโด-ยูโรเปียน
โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ บาลีมีปัจจัย อังกฤษก็มี
ปัจจัย (Suffix) อาจพอเทียบกันได้ในบางรูปบางคำ
เช่น:—

(บาลี: อภิสกม)

บ้าจี้ ออก ในบาลี อาจเทียบบ้าจี้อังกฤษ -ac
ได้ในคำ Cardiac, Maniac, Demoniac.

บ้าจี้ อน ในบาลี อาจเทียบบ้าจี้อังกฤษ -an
ได้ในคำ Human, Veteran.

บ้าจี้ อต ในบาลี อาจเทียบบ้าจี้อังกฤษ -al
ได้ในคำ Mortal, Cardinal.

บ้าจี้ อิก ในบาลี อาจเทียบบ้าจี้อังกฤษ -ic
ได้ในคำ Public, Gigantic.

บ้าจี้ อี ในบาลี อาจเทียบบ้าจี้อังกฤษ -ee
ได้ในคำ Refugee, Trustee เป็นอาทิ.

ผู้แต่งใคร่ชักนำนักศึกษาบาลีในเมื่องไทยให้ศึกษา
อย่างกว้าง ๆ ซึ่งมีประโยชน์กว่าศึกษาแคบเสมอ.

๒๐. บ้าจี้ที่เนื่องด้วยอักษร ณ ที่เรียกว่า ฉาน-
พฺพช เช่น ณ บ้าจี้ ผู้แต่งจะเขียนว่า “อ มีพฤทธิ
(ณ)” หมายความว่า อ เป็นบ้าจี้ตัวจริงที่ติดศัพท์อยู่, มี
พฤทธิ หมายถึง ณ ที่ลงไปแล้ว, ณ ในวงเล็บ

หมายความว่า เป็นปัจจัยตามแบบเก่า ซึ่งเพื่อให้ผู้เคยศึกษา
แบบเก่าทราบด้วย, อ ปัจจัย จะเขียนว่า “อ ม พุทฺธ
(ณ)” โดยนัยเดียวกัน เป็นต้น.

พุทฺธณ ถิ่นนัยเดียวกับธาตุไวยากรณ์ที่เรียนมา
คือ ท ขะ อ เป็น อา, วิการ อี เป็น เอ, อุ เป็น โอ
ซึ่งทราบกันอยู่แล้ว.

๒๓. ปัจจัยนามกิตติบงคฺว เช่น รหม ซึ่งอยู่
ในสูตร กุญฺญน คือ “ธราทีหิ รหมโม—ตง รหม
แต่หน้าธาตุทั้งหลายมี ธร เป็นต้น” ผู้แต่งขอทำตัว
ให้ดู ดังนี้:—

รหมโม ธรรม. ดัง ๑ ธร ‘ทรง’ ตง รหม=ธร-
รหม, ตบ รหม=ธรม, แปลง ร เป็น ม (ปัจฉิมรูป)=
รหม. ดังนี้ จะเห็นได้ว่า ปัจจัยตัวจริงซึ่งติดศัพท์อยู่
คือ ม, รหม นั้นลงไปสำหรับตบเท่านั้น ซึ่งเป็นรูปครึ่ง
โบราณ ผู้แต่งจะใช้เขียนในหนังสือชื่อว่า “ม(รหม)”
โดยมีความหมายดังแสดงมาแล้ว.

๒๒. ศัพท์เช่น จักร (เครื่องห่มของบรรพชิต)
 ว่าตามมติอุณาภิ ท่านว่า จักร บัณฑิต โดยสูตรว่า
 “จยาทีหิ อิวโร-ตง อีวร แต่หน้าธาตุทั้งหลาย
 มี จิ เป็นคัม” ทำตัว: คือ ๗จิ ‘สระดัม’ + อีวร =
 จักร.

คำเช่นนี้ใน อุณาภิ มักมีผู้กล่าวหาว่า เป็นการ
 ตัดสินเอาตามอำเภอใจ (Arbitrary decision) แต่
 ถ้าเราถือคำว่าเรอกเป็นนักษัตรผู้หนึ่ง เมื่อไม่เห็นชอบ
 ตามท่าน ก็จะแยกธาตุแยกบัณฑิตเอาใหม่ก็ไม่มีใคร
 ห้าม และไม่ผิดกฎหมาย แต่โดยมากได้ยินแต่ผู้
 คำหิ จะหาใครทำแทนของเก่าซึ่งไม่มี ทั้งๆ ที่
 ปากก็คำหิอยู่. เพราะฉะนั้น—

๒๓. ในกรณีที่ศึกษา อุณาภิ นั้น จำต้องใช้
 ความคิดต้องกว้าง จะใช้ความคิดแคบไม่ได้ กล่าว
 คือ คล้ายกับจะถามขึ้นว่า ศัพท์เช่น จักร ในข้อบท
 ที่ว่าออกจาก ๗จิ ‘สระดัม’ นั้น คือ สระดัมอย่างไร

เช่นนี้เป็นต้น เมื่อ^๕นึกเหตุผลไม่ได้ ก็อาจคำหา^๕
อนุชาติ ดังนั้น^๕เรียกว่าใช้ความคิดแคบ.

เรา^๕ศึกษา^๕มา^๕ทุก^๕งาน^๕ มา^๕ดี^๕เป็น^๕ภาษา^๕ต่าง^๕ประเทศ^๕
ไม่^๕ใช่^๕ของ^๕เรา^๕ แต่^๕พุทธ^๕ปรี^๕ติ^๕พพาน^๕มา^๕จน^๕ถึง^๕บัด^๕นี้^๕ ต^๕
เดีย^๕ว่า^๕ ๒,๕๐๐ ปี^๕ และ^๕ก่อน^๕พระ^๕พุทธ^๕องค์^๕เกิด^๕ ภาษา^๕
มคธ^๕คง^๕เกิด^๕มา^๕ก^๕พัน^๕ปี^๕แล้ว^๕ก็^๕ทราบ^๕ไม่^๕ได้^๕ ส^๕ม^๕มติ^๕ว่า^๕
ต^๕ง^๕แต่^๕เกิด^๕ภาษา^๕มคธ^๕มา^๕จน^๕ถึง^๕บัด^๕นี้^๕ ร^๕าว^๕ ๗,๐๐๐-๘,๐๐๐
ปี^๕ ความ^๕คิด^๕อ่าน^๕คร^๕ึง^๕กระ^๕โน^๕้น^๕เป็น^๕อย่าง^๕ไร^๕ เรา^๕ไม่^๕มี^๕
ทาง^๕ทราบ^๕ คำ^๕เช่น^๕ จ^๕ั^๕วร^๕ น^๕ั้น^๕ แม้^๕จะ^๕มี^๕นัก^๕ไ^๕วยา^๕กร^๕ณ^๕
(Grammarian) ผู้^๕วิ^๕เคราะห์^๕ชน^๕โดย^๕ความ^๕คิด^๕อ่าน^๕ใน^๕
ใน^๕ส^๕ม^๕ย^๕ค^๕่อ^๕ ๆ มา^๕จน^๕ถึง^๕บัด^๕นี้^๕ก็^๕อาจ^๕ทำ^๕ได้^๕ แต่^๕จะ^๕ถูก^๕กับ^๕
ความ^๕คิด^๕อ่าน^๕คร^๕ึง^๕กระ^๕โน^๕้น^๕ที่^๕เด^๕ีย^๕ว^๕หรือ^๕ไม่^๕ จะ^๕เช^๕ื่อ^๕ต^๕ง^๕
เป็น^๕ห^๕ึ่ง^๕แน่^๕ก^๕ไม่^๕ได้^๕ ได้^๕แต่^๕เด^๕า^๕ ๆ ก^๕ัน^๕ไป^๕ตาม^๕เหตุ^๕ผล^๕ใน^๕
ยุ^๕คน^๕นั้น^๕ ๆ ข^๕ย^๕่า^๕ว่า^๕แต่^๕บา^๕ดี^๕ซ^๕ึง^๕เป็น^๕ภาษา^๕ต่าง^๕ประเทศ^๕ของ^๕
เรา^๕และ^๕ต^๕ง^๕เจ^๕็ด^๕แป^๕ด^๕พัน^๕ปี^๕มา^๕แล้ว^๕ ภาษา^๕ไทย^๕แท้^๕ ๆ ใน^๕
ศ^๕ิ^๕ดา^๕จาร^๕ึก^๕คร^๕ึง^๕สุ^๕โข^๕ทัย^๕มา^๕จน^๕บัด^๕นี้^๕ ยัง^๕ไม่^๕ถึง^๕ ๓,๐๐๐ ปี^๕

ด้วยซ้ำ เรายังเหลือที่จะเถากันแล้ว ถึงเถาได้ ก็ต้อง
ถือเป็นเพียงเถาเท่านั้น.

ในบัดนี้โยยาภรณ์ที่เรียนมา บัจจุบันามกตกมี
น้อย และท่านเล็งคักพิทณะเพราะที่เข้าใจง่าย ๆ มาตั้ง
วิเคราะห์ ก็เป็นอันเข้าใจได้ง่าย ไม่มีปัญหา ส่วน
อนาติ นั้น แสดงธาตุบัจจุบันของบรรดาศัพท์นามบัต
ทั่วไป เช่นศัพท์ที่เขียนไว้ในข้อ ๘ ฉะนั้นส่วนแห่ง
อุณ บัจจุบัน เช่น วายุ ล่าทุ ล่าทุ พนุ เป็นอาทิ
บางศัพท์เมื่อแยกธาตุออกแล้ว อรรถแห่งธาตุนั้นได้
กับเหตุผลในยุคนั้นก็มี บางศัพท์อรรถแห่งธาตุ
ไม่ตรงกับเหตุผลในยุคนั้นก็มี ในกรณีเช่นนี้ นักศึกษา
ควรเฉลียวใจไว้บ้างว่า แม้ไม่ตรงกับเหตุผลในยุคนั้น
แต่อาจตรงกับเหตุผลในยุคตรงหกพันเจ็ดพันปีมาแล้ว
บ้างก็ได้ เพราะสรรพสิ่งเป็นวิปริณามธรรม เมื่อ
สรรพสิ่งแปรไป เหตุผลของสิ่งนั้นจะคงอยู่อย่างไร
อาจแปรตามกันไปก็ได้เป็นต้น เมื่อนักใดเช่นนั้น ก็

จะไม่ต้องนั่งติดการจนเกินไป ดังนี้ เรียกว่าใช้ความ
กิดคั่งวงกว้าง.

๒๔. เมื่อได้ปรับความเข้าใจกับนักศึกษาแล้ว แต่
นักศึกษายังมีปัญหานามกิดกัและอนุภาทรวมกันไป พร้อม
ทั้งอุทาหรณ์ โดยเรียงเป็นอนุกรมตามลำดับอักษร
แห่งปัญญานั้น ๆ เพื่อให้ดูง่าย คั่นง่าย คือไป.

ข้อสังเกต: ปัญญานามกิดกัและอนุภาทรันั้น ให้
ให้เข้าใจง่ายก็คืออักษรตัวเดียวหรือหลายตัว เป็น
พยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ดังตัวอย่าง เพื่อทำซ้ำ
ให้เป็นนามศัพท์หรือคุณศัพท์เป็นต้น.

๒๕. อ ปัญญา คัมภีร์ศัพท์ศาสตร์แต่งอุทาหรณ์
ไว้มาก แต่นำมาพอควร ดังนี้:—

วินยธโร วินยธร, ผู้ทรงวินัย, วินย+ ทร 'ทรง'
+ธ=วินยธร. วินย ทรคต วิณยธโร.

ทินกโร พระธาคิย, 'ผู้ทำวัน' ทิน+ ทร 'ทำ'

+๑=ทินกร. ทิน (กโรตีติ) ทินกร.

กามาวจร เป็นที่เทียบดวงหรือดวงเทียบแห่งกาม.
กาม+๑๑+ ๗จร 'เทียบ' +๑=กามาวจร. กาม
อวจรติ เขตฤทธิ กามาวจร โตโก-กามาวจร
ปณฺเฑา-กามาวจร จิตฺต-รสปัสสตี ๒๓๒.

นิคฺคโห ความข่ม, ความขู่. นิ+ ๗คห 'ถือ'
+๑ สังโยค คุ=นิกฺคห. นิกฺคณฺหนํ นิกฺคโห.

ปคฺคโห ความข่มขู่, ความตบตี.
ป+ ๗คห อย่างเดียวกับคานน=ปคฺคห. ปคฺคณฺหนํ
ปคฺคโห.

สงฺคโห เครื่องสังเคราะห์ หรือ ความสังเคราะห์
ต+ ๗คห 'ถือ' +๑ นิกคหิต เป็น ง=สงฺคห. สงฺ-
คณฺหาติ เขตณฺหาติ, สงฺคณฺหนํ วา สงฺคโห.

จโย ความระดม หรือ ถึงอันบุคคลระดม. ๗จิ
'ระดม' ยี เป็น จย=จย+๑=จย. จยนํ, จยิตฺติ วา
จโย-โมคฺคคณฺณปณฺจิกา ๒๓๓.

อี มีพฤทธิ (ณ)

๒๖. อ บั๊จย มีพฤทธิ มีอุทธารณ ดังนี้:-

สวณณกาโร ช่างทอง. สวณณ+ ภาว 'ทำ'
+ อ พฤทธิ=สวณณการ. สวณณ กโรคฺติ สวณณ-
กาโร.

จาโก ความสะอาด. ภาว 'สะอาด' ช เป็น ก+อ
พฤทธิ=จก. จกนํ จาโก.

ภาโก ส่วน, 'สิ่งที่เขาแบ่ง.' ภาว 'แบ่ง' เหมือน
คำวน=ภก. ภกียคฺติ ภาโก.

มนตชฎาโย ผู้ทรงมนต์, ผู้ศึกษามนต์. มนต+
อริ+ ภาว 'กล่าว, ศึกษา' อริ เป็น อชฎ, อริ เป็น อย+อ
พฤทธิ=มนตชฎาย. มนเต อชฎายคฺติ มนตชฎาโย-
ไบศุลลุลานปญฺจิกา ๒๓๘.

ปเวโส ความเข้าไป. ป+ ภาว 'เข้าไป'+อ
พฤทธิ=ปเวศ. ปเวสนํ ปเวโส.

คณตวาโย ช่างทอ, ช่างทอ. คณต+ ภาว 'ทอ'

เอ เป็น อย=วย+อ พยทช=คนควาย. คนค้ วายค้ค
คนควาโย.

หมายเหตุ: อ บ้างยัย^๕ ตัวนี้ ว่าโดยดำนะแล้ว
เป็นได้ทุกดำนะ แล้วแต่บรรดแห่งชาตุที่จะหันไปได้
หรือแล้วแต่ศัพท์ที่แท้ที่ใช่ว่าจริง ผู้แต่งได้กล่าวมาแล้วว่า
เรื่องดำนะจักไม่แสดงในหนังสือ^๕ เพราะมีในบัด
ไวยากรณ์ที่เรียนมาแล้ว ให้นักศึกษาทราบเอาเอง.

อ (๒)

๒๗. อ บ้างยัย^๕ มีเกณฑ์ให้ดังได้เฉพาะภาว
และ กมุม ตรงกับบ้างยัยของเก่า คือ อ ข ดังสูตร
กจูายน ๕๖๒ ว่า “อิส-ทุสสุหิ ข-ตง ข ในภาว
และ กมุม แต่หน้าชาตุทั้งหตยาอันมี อีตฺ ทู ตฺ เป็น
อุปบท” ตรงกับสูตรดทพทีติ ๓๓๔๗ ว่า “อิส-ทุ-
สุโต โข ภาว-กมุเมสุ” (แปลแล้วเดียวกัน).

ชักตัวอย่างที่มี ทู นำ ในมูลกจูายนที่เรียนกัน
มา เช่น ทุกุฏว กรรมอันบุคคตทัวได้ยาก. ทัวตัว:

ทุ+กร 'ทำ' ดังโยค ทุ=ทุทุกร. ดง ข บัจจย=
 ทุทุกรข, ดบ ข = ทุทุกร ข^๕ ยังไม่เป็นศัพท์ เพราะ ข
 ยังเป็นมูกระ ไม่มีสระอาคัย ยังคงเป็นรูปตัวขาอยู่.

ฉะนั้นขอให้ฝึกศึกษาเข้าใจให้ได้ว่า ข นั้น คือ=
 ข+อ, ข ดบ แต่ อ ไม่ดบ. เทียบได้กับ ณ = ณ+อ
 ณ ดบ แต่ อ ไม่ดบ (ดูข้อ ๒๖) หรือดง บัจจยอื่น
 เช่น ฐ ก็คือ ฐ+อ ฐ ดบ แต่ อ ไม่ดบเป็นต้น. ถ้าทำ
 ตัวคามวิธาน ก็เป็น ทุ+กร ดังโยค ทุ= ทุทุกร+
 (ข) อ=ทุทุกร เป็นอันสำเร็จรูปได้อย่างถูกต้อง.

มติโมคคุดตานไม่เรียก ข เรียก อ บัจจย (๒๘๐)
 และให้อุททาหรณ์เช่นเดียวกัน คือ อีตทุกร ทุทุกร
 ทุกร, ผู้แต่งเห็นว่ามติโมคคุดตานดังนี้ดี เพราะถ้อย
 บัจจยตัวจริงเป็นหลัก ตรงกับมติของผู้แต่งดังที่แสดง
 มาแล้ว จึงเรียก อ บัจจย.

อ บัจจยที่ลงในภาว ในกมฺม มี อีต ทุ ทุ เป็น
 บทนำ ดังต่อไปนี้:—

อย่าง ๓. ง่าย อย่าง ๑ (ข้อสังเกต เหตุผล สรุปรุเต-
ไมศุคคณานปตฺติจา ๒๔๑.)

ทุกฺกริ กรรมอันบุคคลทำได้ยาก. ทุ+ ปรุ 'ทำ'
ชั้น ทุ+อ=ทุกฺกร. ทุกฺเชน ปรียตฺติ ทุกฺกริ.

สุกริ กรรมอันบุคคลทำได้ง่าย. สุ+ ปรุ+อ=
สุกร. สุเชน ปรียตฺติ สุกริ.

ทุพฺภโร บุคคลอันเขา^๕เพียงยาก. ทุ+ ปรุ 'เพียง'
ตั้งโยค ทุ+อ=ทุพฺภร. ทุกฺเชน ปรียตฺติ ทุพฺภโร:
มหิจุณ.

สุภโร บุคคลอันเขา^๕เพียงง่าย. สุ+ ปรุ+อ=
สุภร. สุเชน ปรียตฺติ สุภโร: อปฺปิจุณ.

ทุรฺกขํ ตั้งอันบุคคลรักษาได้ยาก. ทุ+ ปรุข
'รักษา'+อ=ทุรฺกข. ทุกฺเชน ปรียตฺติ ทุรฺกข:
วิกฺต.

ทุรฺนุโพธิ์ อันบุคคลตรัสรู้ตามได้ยาก. ทุ+ร
(อาคม)+อ+ ปรุ 'ตรัสรู้' พฤทฺธิ อ เป็น โอ=

ทฺรณฺโพนฺ. ทฺรณฺ. อนฺพุชฺฌิตพฺโพติ ทฺรณฺโพนฺ:
ชนฺโม.

สุโพธิ์ ธรรมชาติอันบุคคลตรัสรู้อย่าง. สุ+ ังพุช.
'ตรัสรู้' พฤทธิ=สุโพ. สุเช่น พุชฌิตพฺพนฺติ สุโพธิ์.

อก (ณฺว) พฤทธิบ้าง ไม่พฤทธิบ้าง

๒๘. อก บ้างจี้ มีรูปใช้มากที่เป็นกตตุตธาน แต่
จักแสดงเล็กน้อย เมื่อบ้างจี้ตัวอื่นๆ ซึ่งจะแสดงต่อไป
อีกมาก และทั้งในบาลีไวยากรณ์ที่เรียนมาท่านก็ได้
แสดงไว้แล้ว ตัวอย่าง :-

อุปาสโก อุปาสก, ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย.
อุป+ ังอสุ 'นั่ง' +อก พฤทธิ=อุปาสก. รตนคฺคย
อุปาสคฺติ อุปาสโก. อิตถํติงคฺ อุปาสิกา อุปาสิกา.

นี้พฤทธิเป็นเกณฑ์ธรรมดา

ชนโก ชนก, ผู้ให้บุตรเกิด. ังชน 'เกิด' +อก
=ชนก. ชนคฺติ ชนโก. อิตถํติงคฺเป็น ชนิกา มารดา.

นี้ไม่พฤทธิเป็นเกณฑ์พิเศษ.

อก บ้าง^๕ ถ้าเป็นอกถึงค^๕ เป็น อกา หรือ
 ภา และเป็นท^๕ทราบกันว่า แปรลงมาจาก ญ^๕ ที่เรียก
 ว่า ญ^๕ เป็น อก, แต่พึงทราบอีกว่า ถ้าประกอบกับ
 ณา ชาติ ญ^๕ ต้องแปรลงเป็น อานน^๕ เช่น อานน^๕
 ฌณ^๕ อานน^๕ ฐ^๕ อานน^๕ บ้าง^๕.

อฤ (บางที่เป็น อฤ บ้าง)

๒๘. อฤ บ้าง^๕ เรียกตามมติโมคคัลลาน ใน
 สูตรว่า “ วมาที่หฤ ” (๒๘๒) แต่กระจายน เรียก อฤ
 ค็วอย่าง :-

วมฤ หรือ -ธ^๕ อาเจียน. วม^๕ ‘ อาเจียน ’
 + อฤ หรือ -ธ^๕. วม^๕, วมัยคัค^๕ วา วมฤ หรือ -ธ^๕.
 โมคคัลลานปฎิจา.

เวปฤ หรือ -ธ^๕ ความดัน. เวป^๕ ‘ ดัน ’ + อฤ
 หรือ -ธ^๕. เวป^๕ เวปฤ หรือ -ธ^๕. โมคคัลลานปฎิจา.

อน (ญ^๕) พฤทธิบ้าง ไม่พฤทธิบ้าง

๓๐. อน บ้าง^๕ มีศัพท์ใช้มากมาย แต่จักแสดง

เล็กน้อย โดยเหตุผลดังกล่าวในข้อ ๒๘. ที่เรียก ชน
ตามมติคัมภีร์โมคคัลลาน ดังกล่าวในข้อ ๓๗.

ถ้าเป็นนาม เป็น นบัญญัติถึงค์ เช่น คมน ทาน
เป็นต้น ถ้าเป็นอิตถ์ถึงค์ ลงท้ายด้วยสระ อา เช่น
เจตนา เสงนา เป็นต้น. ถ้าเป็นคุณ เป็นได้ทั้ง ๓ ถึงค์
ตัวอย่าง :-

เสวนา เสงนะ, คมทา. ๗สิว 'คมทา' +อน
พฤทธิ =เสวน-นา. เสง้วยเตติ เสงนา.

จ้าน ความคงอยู่, ยืนอยู่. ๗สา 'ตั้ง' +อน=
จ่าน. จัยเตติ จ่าน.

ทาน ความให้; เครื่องให้. ๗ทา 'ให้' +อน=
ทาน. ทัยเต, ททาติ จาเนนาติ ทาน.

จลโน ผู้ไหว, ๗จตุ 'ไหว' +อน=จณ.
จตตติ จลโน.

ภุสโน ผู้ประคัม. ๗ภุตุ 'ประคัม' +อน=ภุณ.
ภุเตตติ ภุสโน.

อน น^๕ เปลี่ยนเป็น อน เมื่อรากมี ร เป็นที่สุด
อยู่หน้า ถ้ามี ห อยู่หน้า เปลี่ยนบ้าง ไม่เปลี่ยนบ้าง.

อน น^๕ แอ เปลี่ยนรูปเป็น อาณ หรือถ้าถือว่า
แปลง ย^๕ เป็น อน ก็คือแปลงเป็น อาณ ได้ด้วย เมื่อ
ประกอบกับ ฉา ชาติ เช่น ชาณ สณชาณ คุ
อาณ บ้าง.

อก

๓๓. อก บ้างมี มอทาหรณ ก็คือ—

กตโก ข้างรุ่ง, ข้างหม่ม. ๖ กต 'นับ'+อก=
กตก เป็น กพก บ้าง. กตยติ ปริณยติ วยตติ กตโก:
หตติโปตโก. แปลง ต เป็น พ เป็น กพโก บ้าง
(ตทมิณาภิปาสา พตเต กพโก: ๑๖).

สตโก ตักแตน หรือ ฝ^๕เสอ. ๖ สต 'ไป'+อก
=สตก. สตติ กตตติ สตโก: ปฏจโค.

สรโก เนื้อพิเศษชนิดหนึ่ง แว่ว ๆ ว่าโบราณ
ไทยเคยแปลกันมาว่า อีเห็น. ๖ สร 'ไป'+อก=สรก.

ตริติ ศาสนัตติ ตริโก: มิกวิเสโส. ตริโก: ตริโก

กรโก อฐ. ไกร 'ทำ' + อภ = กรภ. กรโกติ

กรโก: โอฏโฐ. ไกร 'ทำ' + อภ = กรภ. กรโกติ

ศัพท์เหล่านี้ แม้เห็นชาคุบัจจัยและวิเคราะหฺแล้ว

แต่จะให้ได้อรรถความชัดเจนอย่างภาษาของเรา หรือ

ได้เหตุผลในยุคนั้นเป็นอันยาก แต่จะได้เหตุผลครั้งยุค

หกพันเจ็ดพันปีมาแล้วหรืออย่างไรก็ทราบไม่ได้ ดังที่

ผู้แต่งกล่าวไว้ในข้อ ๒๓ นี้ แต่ก็ขอศัพท์จำพวก อุนาติ.

อถ

๓๒. อถ บัจจัย มีอุทาหรณ์ คือ:—

มจกถิ มจกถ, 'เครื่องถึงความเจริญ' ไมติ

หรือ ไมจก 'ถึงความเจริญ' + อถ = มจกถ. มจกนติ

ตคุตา เตเตน อุกุทมิ ศาสนัตติ มจกถ: ปตคุถ.

กมล คอกมว, 'เขาโคว' ฟกม 'โคว' + อถ

= กมถ. กามยัตติ กมถ: ปจกฐ.

สกล ทั้งต้น. ฟสก 'อาว' + อถ = สกถ.

ตฤโกติ วตฺตุนฺติ ตกถ: ตพฺพ. เปสโล ผู้มีศักดิ์เป็นที่รัก. มีตฺ 'ไป' พฤทฐ์
+ ตต = เปสโต. มีนภาวํ ปสฺติ กจฺจตฺติ เปสโต:
มีนตฺโต.

เกวลี ฐานเชิง. ฝ. เกว 'แถวเน' + ชด = เกวอด.
เกวดี ปวดคคคค เกวดี: ผกค.

ปลดลํ เบือกตม, ๑ระน้ย, ‘แตงมาแตงน้ำ.’
ฟปลดล ‘คณเน’ + ๑ด=ปลดล. ปลดลติ ๑าค๑ดติ
๑ุทกเมต๑มาติ ปลดลล: ๑บไปทโก ๑โร.

กฺุณฺชาตํ กฺุณฺชาต, กุ้มฺหุ. ปฺกฺุณฺชาตํ 'ทาเท'
+ ยต = กฺุณฺชาต. พัดเนน กฺุณฺชาตํ ททตฺติ กฺุณฺชาตํ :
กณณาภรณํ.

มณฑล มณฑล, ของกตม. งามนุ 'ประดับ'
+ อด = มณฑล. มณฑลยติ ปริจาคกรณวเสน ภูตย-
คคิ มณฑล: ดมนโคโต ปริจฉินน.

๒๓๕-๒๕-๑๖๕ ไม่นาคคฤชานพวาทีวตติ.

อธิ

๓๓. อธิ บัณฑิต เป็นบัณฑิตเพราะคำ โดยสูตร
 ในโมคคัลลานสูตรว่า อธิติ ว่า “อติชติ-ติ อติ
 แต่หน้า อติชติ ชติ ก็คือ—
 อติชติ อติชติ, ประณมมื่อ. ใ่อติชติ ‘พยุชติ-
 มกฺขณคตฺติกนฺตํ’ + อติ = อติชติ. อติชติ ภาตฺติมเพน
 ปกาเสตฺตติ อติชติ: กรปฺปโฏ.

ชานก

๓๔. ชานก บัณฑิต เป็นบัณฑิตเพราะคำ ก็คือ—
 ฌานนโก แปลตามวิเคราะหฺว่า เป็นแดนกตว,
 แปลตามความว่า ยังความกตวให้เกิด หรือ นำมา
 ซึ่งความกตว ก็ได้. ใภี ‘ภเย’ ทำ ชี เป็น อยุ
 = ฌ + ชานก = ฌานนโก. ฌานนติ เขตตฺตมาติ ฌาน-
 นโก: ฌานนโก.

ชานน

๓๕. ชานน บัณฑิต ประกอบเพราะ คำ ชาติ

ซึ่งแปลงเป็น ขา เช่น:-

ขานนั ความรู้. ฟา 'รู้' แปลงเป็น ขา
+ อานน = ขานน. ขานนัยเตติ ขานน.

สณขานนั ความหมายรู้ หรือ รู้พร้อม. ฟา
'รู้' แปลงเป็น ขา + อานน = สณขานน. สณขานนัย-
เตติ สณขานน.

บ้างจันเป็นนมีดังดังก็อย่างเดียวกัน (ดูข้อ ๓๐).

อานนก

๓๖. อานนก บ้างจัน ประกอบเพราะ ฟา ภา
ซึ่งแปลงเป็น ขา เช่น:-

ขานนโก ผู้รู้. ฟา 'รู้' แปลงเป็น ขา
+ อานนก. ขานนาคีติ ขานนโก.

สณขานนโก ผู้หมายรู้ หรือ รู้พร้อม. ฟา
'รู้' แปลงเป็น ขา + อานนก. สณขานนาคีติ สณขาน-
นโก. (ดูข้อ ๓๗).

ฮาร

๓๗. ฮาร บัจจัย เป็นบัจจัยเฉพาะคำ คือ:—

กุมารโ กุมาร, เต็ก, 'เขารัก.' ๒. กุม 'รัก'
ทำ อ ที่ ก เป็น ฮ = กุม + ฮาร = กุมาร.
กามียัตติ กุมารโ:พาโด.

ฮาว

๓๘. ฮาว บัจจัย เป็นบัจจัยเฉพาะคำในนามกิตก
คือ:—

ภยทสฺสาวิ ผู้เห็นภัย, ผู้เห็นภัยโดยปรกติ
หรือมีปรกติเห็นภัย. ภย + ๒. ทสฺ 'เห็น' ทำ อ
เป็น ฮ ดังโยค ฮ เป็น ทสฺ + ฮาว = ภยทสฺฮาว.
ภยํ ปสฺสํคํติ ภยทสฺฮาว. หรือ ภยํ ปสฺสํคํติ สฺสเดนาติ
ภยทสฺฮาว. หรือ ภยปสฺสํคํติโด ภยทสฺฮาว. (ดู
ข้อ ๓๓).

อ

๓๘. อ บ้างจัย มีศัพท์ที่ใช้มาก ตัวอย่าง:—

มโหทธิ ทะเด, 'ทรงไว้ซึ่งน้ำใหญ่.' มห +
อฺ + ๗ชา 'ทรง' รัสสะ อา เป็น อ + อ = มโหทธิ.
มโหตกั ทชาตติ มโหทธิ. สหฺทณฺติ ๓๑๓.

ชลธิ ทะเด, 'ที่เป็นที่ทรงอยู่แห่งน้ำ.' ชล น้
+ ๗ชา 'ทรง' ทำเหมือนคำปน. ชล ชัยเต อตุมนฺติ
ชลธิ. ฐสฺสทฺธิ ๒๔๓.

มุณี มุนี, ผู้รู้. ๗มุณ 'รู้' + อ = มุณี. มุณาคิ
ชานาคิ หิคาหิตํ ปริจาณนฺตติ มุณี. ราชปฺปทีปภา.

อสิ ฤษี, ผู้แสวงหาดีดาศิคุณ. ๗อสิ 'แสวง
หา' + อ. ดีดาศิคุณ เอตตติ อสิ. ฐสฺสทฺธิ ๒๗๖.

กวิ กระวี, จินตะกระวี, นักประพันธ์. ๗ก
'กล่าว' อ เป็นโอ ๆ เป็น อว = กว + อ. กพฺยติ
กเถตติ กวี: กพฺยกาโร.

ปติ เจ้า; ผู้. ๗ปค 'ไป' + อ. ปคติ ปุโรโค

กาญจกัฏฐิ ปติ.

อกฺกิ ไฟ. ๗อกฺก. 'กุกฺกิตฺติ' + อ. อกฺกิตฺติ

กุกฺกิตฺติ กาจจกัฏฐิ อกฺกิ.

ยติ ผู้ขยัน, คนขยัน. ๗ยติ 'ขยัน' + อ.

ยติ วิริยํ กโรตฺติ ยติ.

วิชิ วิช. วิ + ๗ชา 'ทรง' รัสสะ อา เป็น

อ + อ. วิชยติ, วิชชาติ, วิชชานํ ๗า วิช. สหุทนต์ ๗๔๓.

อกฺกิ นัยนตา. ๗อกฺก. 'เห็น' ทำ อ เป็น

อ + อ = อกฺกิ. อิกฺกติ ๗เนนาติ อกฺกิ: นยน์.

อิก

๔๐. อิก บ้างจัยในนามกิตกัฏฐิและอุณาติ มีศัพท์

ไม่มาก คือ:—

กมิโก ผู้ไป หรือ ผู้จะไป ๗กม. 'ไป'

+ อิก. กาจจกัฏฐิ กมิโก: คนคา.

มุสิโก หน, 'ผู้ระโมย' ๗มุต. 'ระโมย'

ที่ระ ๗ เป็น ๗ + อิก = มุสิก. มุสิกิ เกเนตฺติ มุสิโก.

วิจิตรโก แมลงบึ้ง. ๗วิจิตร. “ไป” + อิก
= วิจิตรโก. วิจิตรโก ยาคติ วิจิตรโก.

ข้อสังเกต: นักศึกษาชั้นสูงควรระวังว่า อิก
บ้างในต้น มีคำใช้น้อย อย่าให้ไปปนกับ นิกร
อิก ในคัททิก, ข้อต่างกัน คือ อิก ในต้นดังข้อคว
ชาต, นิกร อิก ในคัททิกดังข้อคัททิกนาม ดังกล่าว
ในข้อ ๔ และแทนเหตุนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง.

อิจ ? (วิจิ)

๔๓. อิจ บ้างในต้นอยู่ในสูตรกัจจายนว่า “กรมหา
วิจิ” เป็นบ้างจะเพาะตัวในนามกิตกัถงเพาะ
ปกครอง เท่านั้น คือ:—

• อิจ บ้างในต้น อิจ นี้ ผู้แต่งลงไว้ตามคำารคังที่อ้างไว้ แต่
กว้างใจอยู่ครัน ๆ จึงลงเครื่องหมาย (?) ไว้ ส่วนตัวผู้แต่งเห็นว่า
จะมาจากอักษรถ ซึ่ง เป็น ๒๓ + ๓๒ = ๕๕, ในทางบาลีก็คือ
๒๓ + ๓๒, สบ ร ทำ อ เป็น อ = ๒๓ + ๓๒ = ๕๕, แล้ว
แปลง ๓๒ เป็น จุ ตามวิธีสนธิ.

กิจจ กิจ, ตั้งอันบุคคลพึงทำ, ปร. 'ทำ' ธม
ร. และ ธ. เหลือ กุ + อิจจ = กิจจ. ภาคพหูพจน์
กิจจ.

อิกฺข มัพฺพทฺธิ (นิคฺค)

๔๒. อิกฺข บัณฑิต^๕ อยู่ในสูตรกถาว่า "วาท
ทีหิ นิคฺโค กณเ-ธง นิคฺค ในอรรถว่าหมู่ แต่
หน้าธาตุ ท. มี วท. เป็นต้น เช่น:-

วาทิตฺตํ เกรวคคตตํเปา, ถาแปลตามทีสูตร
บังคับก็ว่า หมู่เกรวคคตตํเปา. ปร. 'กล่าว'
ที่ชะ เป็น วท. + อิกฺข = วาทิตฺต.

วาทิตฺต น พึงทราบว่าเป็นคนละศัพท์กับ วาทิต
ควรเห็นตามที่มีอยู่ในอภิธานปิฎกีกา. คาถา ๔๒
รวมศัพท์เกรวคคตตํเปาไว้ ๔ คือ อาโคชช, วาทิตฺต
วาทิต วชช. (อภิธานปิฎกีกาในพจนาน.)

อิน อ. อิน บัณฑิต^๕ ว่าตามกถาว่าน ให้ไว้ ๒ ศัพท์

คือ ชิน ดูปั้น, แต่ ชิน ผู้แต่งไม่เห็นด้วย คือไม่
เห็นว่า เป็น ชิน บัจจัย, ชิน ผู้แต่งเห็นว่า เป็น น
บัจจัย (ดู น บัจจัย) จึงเหลือแต่ ดูปั้น และ
ได้จากคัมภีร์ โมกขกถาดานฉวาทีวสุตติ อีก ๒ ศัพท์
จึงเป็น ๓ คือ:—

ดูป็น ความหัด; ความฝัน (= นิททา;
ดูปนฺนเคน ทิฏฐิ จ). ฝน ดูปฺ + ชิน = ดูปั้น.
ดูปฺยเตติ ดูปั้น.

วิป็น ป่า, 'ที่เพาะพืช คือพืชเกิดขึ้น' ฝน
'หว่านพืช' ทำ อ ที่ ฎ เป็น อี = วิป + ชิน =
วิป็น. วนฺนติ เอกฺวาติ วิป็น.

กุนิน เครื่องตักปลาชนิดหนึ่ง โบราณแปล
ว่า ไช (มณฑลยุโรปกรณวิเสโส), 'ที่ปลาเข้าไป.'
ฝน 'กัว' ทำ อ ที่ ฎ เป็น อุ = กุน + ชิน
= กุนิน. กมนฺติ เอกฺต มินาทโย ปวิสนฺตติ กุนิน.

๕๖

อิร

๕๔. อิร บ้างก็ มีอุทาหรณ์ คือ:—

รุหิรี โดหิต. ปรุหุ 'เกิด' + อิร = รุหิร.

รุหิตี ปวดคุดคิต รุหิรี: โดหิต.

พริโร คนหนวก, คนหูหนวก, 'โรคเขี้ยวเขี้ยว.'

ปรุหุ 'เขี้ยวเขี้ยว' + อิร = พริร. พริรัชคิตี พริโร:

โศคจิกโศ.

มทิรา น้ำเมา, 'เกร็งเมา.' - ปรุหุ 'เมา'

+ อิร = มทिर - รา. ชนา มชฺชนติ เขตยาติ มทิรา.

มนุหิรี มณเฑียร, นคร; เรือน, ที่อยู่. ปรุหิ

หรือ ปรุหุ 'เพ็ดผัด' + อิร = มนุหิร. โมทนติ

เขตฤาติ มนุหิรี.

รุจิรี งาม. ปรุจุ 'ดองด่าง' + อิร = รุจิร.

โรจคิตี รุจิรี.

อิรี มั่นคง. ปรุจา 'ตั้งอยู่' รัสสะ ฉา มั่น

๒. แปลง ๑ เป็น $๓ + ๒ = ๕$, ๖ จาก บวกคู่คี่
๒.

ច្រើន (ច្រើន)

๔๕. อิริย บัณฑิต อยู่ในตระกูลจายนว่า กรโต
วิริย เป็นบัณฑิตในนามกิตติกะเพาะคำ คือ :-

กิริยา-กิริย ความทำ; สิ่งที่ต้องทำ ๙กร.
'ทำ' ดบ. อว. เหลือ ก + อิรีย = กิริยา-ย เป็น
ได้ทั้งอดีตถึงค. นมีตถึงค. กรณ กิริยา-ย; ภาคพวา,
ภาคพนก ๑๖ กิริยา-ย.

๒๒ (กิต)

บทที่ ๔๖. ชิด บ้างจี้ เรียกว่ามตโมกคตตามน-
วาทิวิสุทธิ ว่า กิด, บ้างจี้คัจฉริง คือ ชิด, กุณ
มัตถาทรณ คือ :-

ปุริโส บุรุษ. ังปุรุ 'เต็ม' รัตตะ ธู เป็น
 ธู + ติต = ปุริต. มาคานีตุนํ ททณํ ปุเรตติ ปุริต.

(ยังมีน้อยอื่น ๆ อีก).

ติมิสฺ ความมืด. ติมิ 'ซึม' + อิต = ติมิต.

เตมียัตติ ติมิต: ตโม.

อึ มีพฤทธิ (ณ)

๔๘. อึ บัจย ในบาตไวยากรณที่เรียนนามแล้ว
จักแดงเล็กน้อย คือ:—

พฺรหฺมจารี ผู้ประพฤติพฺรหฺมจรรย, ผู้ประพฤติ
พฺรหฺมจรรยเป็นปรกติ. พฺรหฺม + จร: 'ประพฤติ'
+ อึ พฤทธิ = พฺรหฺมจารี. พฺรหฺม จริคุ ตัณณตํสาติ
พฺรหฺมจารี. อถวา พฺรหฺม จริติ ตัณณ ชมุเมเน วา
ธาชฺ วาติ พฺรหฺมจารี—รูปสัทธิ ๒๔๐.

ศัพท์เช่น ตจฺจวาที ผู้กล่าวตจฺจจะ, ตมฺยายี ผู้ไป
เร็ว, มาตาการี นายมาตาการ. ทำรูปวิเคราะหเพิ่มเติม
พฺรหฺมจารี.

ปณฺฑิตมานิ* ผู้ดำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต (คน
พาด). ปณฺฑิต + งาม 'เข้าใจ' + อี พฤทธิ.
ปณฺฑิตํ อุตฺตมานํ มณฺเฑคํ ปณฺฑิตมานิ. คำเช่น
พหุสฺสุตฺตมานิ* ผู้ดำคัญตนว่าเป็นพหุสฺสฺว เป็นกัน ทำ
วิเคราะห้อย่างเดียวกัน.

อุณฺหโกชี ผู้บริโภคของร้อนเป็นปรกติ. อุณฺห
+ งาม 'กิน' + อี พฤทธิ. อุณฺหํ โภคํ สฺสฺมสฺสฺว
อุณฺหโกชี.

อี นี ถ้าเป็น อิตถิงค์ รัสสะเป็น อี และเทนิ นี,
นปฺสฺสฺว อิตถิงค์ คงรัสสะเป็น อี เท่านั้น เช่น ปณฺฑิตมานิ—
ปณฺฑิตมานินิ—ปณฺฑิตมานิ.

๑. รูปคำนี้ ในสันสกฤตมีใช้เหมือนกัน คือ ปณฺฑิตมานินิ One
who considers himself a Pandita. ทหรณฺมานินิ One
who considers himself handsome. อุณฺหโกจिन One
who eats hot things. (อุณฺหํ โภคํ สฺสฺมสฺสฺว). H. S. G. p.
462. นักบาลีควรทราบไว้ด้วยว่า อี ในบาลี เป็น อึ ในสันสกฤต.

อ้อว

๔๗. อ้อว บ้าจัย มื่อทาทรณ คื่อ:—

จัวร์ จัวร์, 'ผ้าที่สระส้ม' อาจเป็นว่า สระส้ม
ที่สระจนกระทั่งจนแล้วมาปะติดปะต่อ ในสมัยที่บรรพชิต
หาผ้าได้ยาก ก็เป็นได้. ฝั 'สระส้ม' + อ้อว = จัวร์.
จัยคัตติ จัวร์.

อ้อวโร ชาวประมง. ฝัชา 'ทรง' รัสสระ ฉา
เป็น ฉ + อ้อว = อ้อวร. ชาตภูมินาทนิ ชาเรคัตติ อ้อวโร:
เกอวญอ. 'ทรง' คื่อถ้อยช่วยและไซเป็นต้น'—โมกุลลุลลา-
นฉวาทิวคัตติ ๑๕๔.

บัวร์ ครัวของคิม, นาคิม. ฝัปา 'คิม'
รัสสระ ฉา เป็น ฉ + อ้อว = บัวร์. ปายิตพพุนคัตติ บัวร์
—มุลกจจาชน.

๑. คำ บัวร์ นี้ รูปละม้ายคล้ายคลึงกับ Beverage ซึ่งแปลว่า
เครื่องดื่ม เหมือนกัน, หรือคำนี้จะไปเป็นมูลคำแห่ง Beverage
บ้าง ตามหลักแห่งภาษาอินเดีย-ยุโรป ดังที่กล่าวไว้ในข้อ ๑๔-๑๘
แต่ไม่ยืนยัน เป็นแต่ลงไว้ข่มถันเล่นเท่านั้น,

หมายเหตุ: บัรว ฬ เป็นศัพท์ในศัพท์ศาสตร์
อาจเป็นคนละคำกับ บัรว คุณศัพท์ ซึ่งแปลว่า อ้วน,
ใหญ่. อยู่ใน อภิธานศัพท์มีกา ในที่นี้ท่านว่าเป็น
มี ชาติ 'อิม' ดังคำปริมปรว่า "บัรวโร กคุณเป
กเถ-บัรว เป็นไปไหนแต่ไหน - ใหญ่."

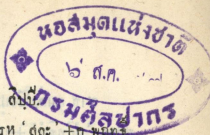
อุ มีพฤทธิ (อุณ หรือ ญ)

๔๘. อุ ฬ เป็นปัจจัยตัวจริงซึ่งคิดศัพท์อยู่ ตาม
คำวราเรียก อุณ หรือ ญ ดังกล่าวในข้อ ๘-๘-๓๐-๓๓
ญ ต้องลบเต็มอ คงเหลือแต่ อุ เท่านั้น อุทาหรณ์
คือ:-

จารุ งาม, 'เที่ยวไปในใจโดยเป็นที่เพื่องฟู
แห่งใจ.' ฬจร 'เที่ยวไป' + อุ พฤทธิ = จารุ.
จรติ หทเย มนุญญภาวนาติ จารุ: โสภณ.

ทารุ ฝน, 'เขาคัดทอน.' ฬทร 'คัดทอน'
+ อุ พฤทธิ = ทารุ. ทรียศักดิ์ ทารุ: กฏ.

การุ นายช่าง, 'ผู้ทำ.' ฬกร 'ทำ' + อุ

พฤทธิ = การ. กโรตฺถิ การ: ตปฺป.

ราหู ราหู, จอมอสูร. ปรหฺ 'ดระ' + อ พฤทธิ
= ราหู. รหฺติ จนฺทาที่นํ ไสฺภาวึเสถ นฺดาเดกฺกํ ราหู:
อสูรโม. มอญ ปฏ

ขานู เข้า, 'เครื่องเกิดแห่งความไปความมา.'
จฺขณฺ 'เกิด' + อ พฤทธิ = ขานู. ขายคิ คมนา-
กมมมเนนาติ ขานู: ขงโฆรฺณํ สฺนฺธิ. มอญ ปฏ

ดานุ พันธาคแห่งเขา (?). จฺดณฺ 'ดมฺภคฺคิย'
+ อ พฤทธิ = ดานู. สเนติ อคฺคฺนิ ภคฺคิ อปฺปาทกฺคิ
ดานู: คิริปฺปเทโส. มอญ ปฏ

ดาลู ดาลู โบราณว่า เพดาน (ปาก) 'เป็นที่
ตั้งแห่งพื้น.' ฝคฺคฺ 'เป็นที่ตั้ง' + อ พฤทธิ = ดาลู. คคฺคฺนิ
ปคฺคฺจฺหนฺนิ เอคฺคฺ ทนฺตาคิ คาลู: จทเนกเทโส. มอญ ปฏ

สาธุ อวย, 'เขายินดี.' ฝคฺคฺ หรือ ฝคฺคฺ
'ยินดี' + อ, ถ้าเป็น สท พฤทธิ, ถ้าเป็น สาท ไม่ต้อง
พฤทธิ. สาทฺยคิ อสฺสฺสาทฺยคฺคิ สาทู: มรฺว. มอญ ปฏ

สาธุ กนก, 'ยังประโยชน์ตนและผู้อื่นให้สำเร็จ'
 พดฺสาธุ 'ดัดทุกข์' + อุ = ดาธุ, ดาเชติ, อสฺสคฺคปรหิตนฺติ
 ดาธุ: ดาธุโน.

กาสุ หดุม, 'เขาสุด.' พกตฺ 'ซุด' + อุ พกทชฺ
 = กาสฺ: กตฺยคฺคิ กาสฺ: อาวาโย.

อาสุ เรื่อ, พตฺน, คจฺน. พชตฺ 'ชักไป' + อุ
 พกทชฺ = อาตฺ, อตฺติ: ตมฺภวณ: ปวตฺตคฺคิ อาตฺ: ตมฺ.

จาญ เป็นที่พอใจ. พจญ 'เกาเห' + อุ พกทชฺ
 = จาญ. จญติ ภิณฺทติ อมฺนุญฺญภาวนฺติ จาญ: มฺนุญฺโย.

อายุ อายุ, ชวิต. พอย 'เป็นไป' + อุ พกทชฺ
 = आयु. อยนฺติ ปวตฺตคฺคิ ตคฺคา เอเคนาติ आयु:
 ชวิต.

วายุ พายุ, 'พัดไป.' พวา 'ไป' ลง ยุ +
 อุ = วายุ. วาติ กจฺนคฺคิ วายุ.

วิเคราะหฺแห่ง อุ บัจริยํในข้อ ๔๘ นี้ทั้งหมดมาจากคัมภีร์
 ไมศฺคฺคสถานขฺวาหิรฺกฺคิ.

อุ^๒ ไม่มีพฤทธิ (อุณ หรือ อนุ)

๕๐. อุ บ้างยตัวนี้ คือ อุณ หรือ อนุ ในข้อ ๔๘
นั้นแต่ ต่างแต่ไม่พฤทธิ นิมเข้าในเกณฑ์พิเศษ ดัง
แสดงในข้อ ๘ มีอุทาหรณ์ คือ:-

กรุ ฝั้ว, ภูตดา, 'ผู้^๕เที่ยง.' ปรุ 'เที่ยง'
+อุ=กรุ. ปรุคต ปรุ: ปรุคดา.

มรุ เทวดา; ประเทศแห่งแดง (นิชชดเทต).
ปรุ 'ตาย' +อุ=มรุ. ฉะเพาะอรรถว่า เทวดา มี
วิเคราะหว่า มรติ รูปกายน ๕ เทวดา มรุ: เทโว,
'ผู้ตายพร้อมทั้งรูปกาย.'

จรุ อาหารเครื่องดังเวยเทวดา, นัยหนึ่งว่า
การหุงหาอาหารเช่นนั้น. ปรุ 'ภักขเน' +อุ=จรุ.
จรัยติ ปรุขัยคตติ จรุ: หพยุปาโก.

ครุ ต้นไม้. ปรุ 'ข้าม' +อุ=ครุ. ครนคติ
อเนนาติ ครุ: รุกโข.

อรุ แผล. ปรุ 'คมเน' +อุ=อรุ. อรติ

ดุษฎาเวน อุกุชฺ คจฺจตฺติ อรุ: วโน.

กรุ, กรุ กรุ. ปรฺก. 'เดาเน' + อฺ = กรุ. กรติ
 ตินฺจติ คิรติ วมติ วา ติสฺเสตฺตฺ ตินฺเหนติ กรุ, กรุ
 วา: อารโย. (กรฺติ วา นิปาตนา อุการวาทไธ).

หนุ คาง. ปรฺหนุ 'ฆ่า' + อฺ = หนุ. หนติ
 โอหนาทิสฺ วณฺณวีสฺ นาสตฺติ หนุ: วทเนกเทโส.

ตฺนุ กาย. ปรฺตฺนุ 'แผ่ไป' + อฺ = ตฺนุ. ตโนติ
 ตฺนฺตารทฺทฺชนฺติ ตฺนุ: ตฺรวี.

มนุ บุรพบุรุษของมนุษย์. ปรฺมนุ 'รู้' + อฺ =
 มนุ. มนฺยติ ตฺตฺตฺนํ หิตาหิตนฺติ มนุ: ปชาปติ.

ภฺนุ คว. ปรฺภฺนุ 'ไหว' + อฺ = ภฺนุ. ภฺนติ
 จตฺตฺติ ภฺนุ: นยโนปติชฺชานํ.

เกตุ ชง. ปรฺเกตุ 'อาศัย' + อฺ = เกตุ. เกตติ
 อุกุชฺ คจฺจตฺติ อฺปริ นิจตฺตฺติ เกตุ: ชโร.

ชนุ ชนุ. ปรฺชนุ 'ร้อง' + อฺ = ชนุ. ชนติ
 ตฺทฺทฺ กโรตฺติ ชนุ: จาไป.

พหุ มาก. ∇ พหิ หรือ ∇ พหุ 'เจริญ' ตบ
 ธิ หรือ นิคคหิต + อุ = พหุ พหิติ อุกฤษณ์ อกฤษิตติ
 พหุ: อนุปปากิ.

กมุพฺ ก่าไถมือ; หอยสังข์. ∇ กมุพฺ 'สัวรรณ'
 + อุ = กมุพฺ. กมุพฺติ สัวรรณํ กโรตติ กมุพฺ: วจโย,
 สงฺโฆ จ.

อมฺพฺ น้ำ. ∇ อมฺพฺ 'ถัม' + อุ = อมฺพฺ. อมฺพฺติ
 อภินาท์ กโรตติ อมฺพฺ: วาริ.

จกฺขฺ จักขุ, 'เห็น'. ∇ จกฺขฺ 'เห็น' + อุ =
 จกฺขฺ. จกฺขฺติ รูปนติ จกฺขฺ: ฌยณิ.

ภิกฺขฺ ภิกษุ, ผู้ขอ. ∇ ภิกฺขฺ 'ขอ' + อุ =
 ภิกฺขฺ. ภิกฺขฺตติ ภิกฺขฺ: สมนิ.

สงฺกฺ ขอ, หวดว. ∇ สงฺกิ หรือ ∇ สงฺกฺ 'สงฺกาย'
 + อุ = สงฺกฺ. สงฺกฺยตติ สงฺกฺ: สฺตฺ.

อินฺทฺ พระจันทร์. ∇ อินฺทฺ 'เป็นใหญ่ยิ่ง' +
 อุ = อินฺทฺ. อินฺทฺติ นกฺษตฺรคานํ ปรมิสฺสวณิ กโรตติ

ฉินทุ : จนโท.

อนทุ ไช้, เครื่องผูก. ฟอติ หรือ ฟอนทุ 'ผูก'
 + ทุ = อนทุ. อนทนติ พนชนติ ตฤคา เสดจยาติ
 อนทุ : ดังขติกา.

ยชฺช ยชฺชเวท 'เวท ๓ คือ ยชฺชเวท-ยชฺชเวท
 ตามเวท หรือที่เรียกว่า ไตรเพท.' ฝยชฺช 'เทวปฺรชาณ'
 + ทุ = ยชฺช. ยชนติ อเนนาคิ ยชฺช : เวโท.

ปฏฺฐ กณณตาค. ฟปฏฺฐ 'ไป' + ทุ = ปฏฺฐ. ปฏฺฐติ
 พยตฺตภาวํ กจฺจนคฺติ ปฏฺฐ : วิจฺจฺจโรณ.

อนฺณ ละเอียต, เล็กน้อย. ฟอนฺณ 'ตฤเท' +
 ทุ = อนฺณ. อนนติ ตฺฐนฺนภาเวน ปตฺตคฺคคฺติ อนฺณ : ตฺฐนโม.

อสุ รัจิต. ฟอสุ 'ชักไป' + ทุ = อสุ. อสนฺติ
 ปวตฺตนฺติ ตฤคา เสดจนาติ อสุ : ปาโณ.

วสุ ทวพย, ตมบัต. ฟวสุ 'อยู่' + ทุ = วสุ.
 ตฺฐว วตฺตคฺคยเนนาคิ วสุ : วน, 'เครื่องอยู่ตมบาย.'

ปสุ ตักจฺเจียง, 'เจ้าของเขื่อนกั้น.' ฟปสุ 'กั้น'

+อุ=ปดฺ. ปดฺยติ พวชฺยติ ตมามีเกหฺติ ปดฺ : จคุปฺปโก.

ปิตฺ ฝัน. ๔ปติ หรือ ๔ปิตฺ 'นาถเน' +อุ=ปิตฺ. ปิตฺติ โสภณิเตสฺ นาถคฺติ ปิตฺ : เวณ.

พนฺชฺ พวคฺพณฺ. ๔พนฺชฺ 'ผูก' +อุ=พนฺชฺ. พนฺชฺยติ เนทฺหาเจหาติ พนฺชฺ : ณาติ, 'ผูกด้วยความรัก.'

วิเคราะห์แห่ง อุ บ้างก็ แม่นใจ ๕๐ นี้ทั้งสิ้น จากหนังสือ
คัมภีร์ ในอุตฺตองพวาทวิชุดิ.

หมายเหตุ : เรื่อง อุ บ้างก็ คือ (อุณ
หรือ ณ) นี้ ผู้แต่งได้แต่งไว้มาก เพราะดูเหมือน
จำ คำที่นัก "มดกๆจายน" ในเมืองไทยบางท่าน
ได้กล่าวว่า ไม่มี อุณ บ้างก็นั้น ไฉนแล้วๆ อยู่ที่ใด
ประดกของผู้นั้น เมื่อได้แต่งไว้มากเช่นนี้ ก็เป็นอัน
ได้เจดยปัญหาอันนี้ให้ตกไป. แท้จริง อุณ มีไม่น้อย
ท่านจึงแยกมาตั้งไว้อีกหมวดหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า อุณาติ
หรือ อุณาภิณฺ. แปลว่า บ้างก็ มี อุณ เป็นคน แม้
อุณ เองก็ไม่พอ ยังบ้างอื่น ๆ อีก ก็ไม่พอ.

อุก (อุก)

๕๑. อุก ปัจจุบัน เรียกตามศัพท์ศาสตร์ว่า ฤก มี
อุทาหรณ์ คือ:—

อาชาตุโก มีการซ้ำเป็นปรกติ, เพี้ยนชาติ. ฉา
+ ๑ ทน 'ซ้ำ' แปลง ทน เป็น ชาติ + อุก = อาชาตุก.
อาชนนธิดา อาชาตุโก.

การุโก ผู้มีการทำเป็นปรกติ, นายช่าง. ๑ กร
'ทำ' + อุก พุทธิ = การุก. กรณธิดา การุโก.

สหพนธ์ี ๑๑๒๐

อุณ (อุณ)

๕๒. อุณ ปัจจุบัน ตามมติโมคคตุดานนว่าทิวคติ
เรียก อุณ, ฤ ๑๒ คงเหลือ อุณ อุทาหรณ์ คือ:—

กรุณา กรุณา, เข็นตุ, ส่งดาว. ๑ กร 'ทำ'
+ อุณ แปลง น เป็น ณ โดยสูตรโมคคตุดานว่า
“รา นสฺส โณ—แปลง น เป็น ณ เพราะ ร”
ฉิดถัดถึงค์เป็น กรุณา. ปรทุกเว ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

กรโตคติ กรุณา.

ครุโณ ห่ม. ๙๓. 'ข้าม' + อุ. แปลง ห
เป็น ณ อย่างคำบพ = ครุณ. พาดภาว ๓๓. ๓๓. ๓๓.
ครุโณ : ขุวา, 'ข้ามความเป็นเด็กไป.'

การุโณ การุณ, ทนทาน. ๙๓. 'ทำตาย'
+ อุ. น เป็น ณ เช่นกัน, พฤทธิ = การุณ. ทาเรติ
จิการะติ. การุโณ : อกรุโ.

อรุโณ อรุณ, พระอาทิตย์; แสงเงาเช้าครุ.
๙๓. 'ไป' + อุ. น เป็น ณ = อรุณ. อรติ ๓๓. ๓๓.
อรุโณ : สุริโย, คตต ๓๓. ๓๓.

ยมนา แม่หน้าใหญ่ฝ่ายหนึ่งในอินเดีย. ๙๓.
อุปรเม' + อุ. น ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓.
ยมนา : เอกา มหานที.

๓๓. ๓๓. ๓๓.

๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓. ๓๓.
นัยของอนุภาติ ก็คือ :—

มนุโส, มานโส มนุษย์. ฟมน 'รฺ' +
 ลุส, ลุส รูปหลังพฤต = มนุส, มานุส. ยภาพ
 อตฺตโน หิตํ มนุเตติ มนุโส, มานุโส.

คำ มนุส ผู้แต่งพจนานุกรมของศัพท์สันสกฤต ซึ่งแต่ง
 ไว้ใน ราชูปัทธปิการของผู้แต่ง หน้า ๕๕ (แห่ง มนุ
 ชาติ) นั้นเห็นว่า มนุ โอปจํ มนุโส เชื้อสายของ
 มนุ ชื่อ มนุส (คหิต) มนุ คือใคร ดูข้อ ๕๐
 หรือที่ปรากฏนามทางคำสอนว่า มหาตมุตตราชา. อีก
 นัยหนึ่ง โบราณว่า 'มีใจสูง' (ดู ราชูปัทธปิการของ
 ผู้แต่ง).

อู (รู หรือ กู)

๕๔. อู บ้างจึงเรียกตามมติที่จารย์ว่า รู เรียก
 ตามมติไมศุกดถานว่า กู, รุ กู ๗ คงเหลือบ้างจึง
 คัจฉาจริง คือ อู มีอุทาหรณ์ คือ :-

วิทู ผู้รู้, นักปราชญ์. พลิต 'รฺ' + อู = วิทู.
 วิทคฺติ วิทู.

โลกวิทู ผู้รู้โลก เป็นพระคุณของพระพุทธเจ้า
ประการหนึ่ง. โลก+วิทู 'รู้'+อฺ=โลกวิทู. โลก
วิฑฺฒิ โลกวิทู.

ไมศุกุลสถานปณฺธิกา ๒๗๗

อฺ น ในบถไวยากรณที่เรียนมาท่านแต่งดั่ง
ที่เรียกว่า รุ บัจฉิ ฉะนั้น ในที่นี้จึงแต่งดั่งแต่หน้า.

อฺ

๕๕. อฺ บัจฉิ มฺอุทาหรณฺ คํ :-

กปฺปฺริ การบูร. ฝกมฺ หรือ ฝกปฺปฺ 'อาจ'
+อฺ=กปฺปฺร. คุจฺจิ อฺปฺปาเทคฺ กปฺปฺติ ฝกโกคฺคิ
กปฺปฺริ : ขนดําริ.

กฺรุโร คุร้าย, ชั่วร้าย, หยาบคาย. ฝกร 'ทำ'
อ เป็น อฺ+อฺ=กฺรร, กิฬฺพิศฺ กริคฺคิ กฺรุโร : ปาป-
การิ.

ปฺลฺลฺโร โกล. ฝปฺลฺ 'เขียดเขียน'+อฺ=ปฺลฺลฺร.
มฺลฺคิ มีเพศคิ มฺลฺลฺโร : ทุโร.

ไมศุกุลสถานพฺวาหฺวิคฺคิ ๓๖

จ

๕๖. จ บัจจัย มีอุทาหรณ์ คือ :-

กฺุณจิ ไรคเรอน. ๑ กฺุณ 'กัต' + จ = กฺุณจ. กฺุณติ
องคุมงคฺ ฌินุทคฺติ กฺุณจ : พยาธิ. บางคัมภีร์ว่า ๑ กฺุณ
'คฺา' ดบ ๕ + จ ๕ + ๑ ๕ = กฺุณจ. อกฺุณจฺยคฺติ
กฺุณจ : ฌวิโรโก.

ทาสา ฌ็ยว. ๑ ทัด 'กัต' อาเทศ ทัด เป็น
ทา + จ อิกฤตติงคฺ เป็น ทาสา. ทัดนฺติ เอตายาติ ทาสา :
ทนฺตวิเตโส.

กฺุณโจ บันถิต, ๕, ๕. ๑ กฺุณ 'รัง' + จ
= กฺุณจ. กฺุณติ นทคฺติ กฺุณโจ : อติชโน—โมคคตฺตา-
นณฺวาทิตฺติ.

ณ

๕๗. ณ บัจจัยคฺฉน เป็นบัจจัยคฺฉจริง ไม่ใช่
อฺุณ หรือ ณ ที่แสดงในข้อ ๕๗-๕๐ มีอุทาหรณ์
คือ :-

เรณู ละออง, ชูติ. ปร หรือ ปร 'ไป' วิจารณ์
 ติ เป็น เอ+ณ=เรณู. เติ ปรตติติ เรณู: ไร.

เวณู ไม้ไผ่. ปร 'เป็นไป' ทำ ติ เป็น เอ
 +ณ=เวณู. เติ ปรตติติ เณู: เหว.

ภาณู รัศมี. ปร 'สว่าง'+ณ=ภาณู. ภาติ
 ติปรตติติ ภาณู: รัส. (เป็น ภาณู บ้าง).

ค

๕๘. ค บ้างย มีอุทธาน คคือ :-

วาโต ดม. ปร 'ไป'+ค=วาค. วายคติ
 วาโต: วาย.

คาโต พ้อ, ผู้รักษา. ปร 'รักษา'+ค=คาค.
 คายคติ คาโต: มีคา.

ทนุโต พัน. ปร 'ทรมาน' แปลง น เป็น
 น (เพราะ ค บ้างย) +ค=ทนุค. ทนุคติ ทนุโต:
 ทัดโน หรือ ทัดโน. ทนุค น บ้างยก็ว่า นอกจาก

แปลง หุ ที่สุดธาตุ เป็น หุ ตามตัวหลัง = กคฺค.
 มนายหฺเตหิ คยฺหคฺคิ กคฺคํ : ธรรม์.

เขคฺคิ นา, ที่หว่าน, ที่ไปรบ. ฟูปฺ 'หว่าน'
 +ค แปลง ปุ เป็น หุ ตามตัวหลัง = เขคฺค. ขิปปคฺคิ
 เขคฺคํ : เกทาว์.

หมายเหตุ : ค บั๊จย ในที่นี้ เป็นนามอย่าง
 เดียว ต่างกับ ค บั๊จยในกิริยาภคก ซึ่งตามธรรมดา
 เป็นกิริยา แต่มีข้อยกเว้น บางครั้งบางรูปเป็นนาม
 ได้บ้าง (คฺกิริยาภคก) และรูปนี้เหมือนกับ ค บั๊จย
 ในที่นี้ ซึ่งเป็นได้แก่นามอย่างเต็มๆ นักศึกษาคควร
 สังเกต.

คฺร (คฺรณ)

๕๘. คฺร บั๊จย เรียกตามกระจายชื่อว่า คฺรณ,
 ณ ๓๖ คงเหลือบั๊จยตัวจริง คือ คฺร มีอุทธารณ
 ฉะเพาะที่มีที่ใช้ คือ :—

วิจิตร วิจิตร. วิ + ๙จิ. 'ดณฺเจตเน' ๓๖
 ๑. ที่สุดธาตุ + ๓๖ = วิจิตร. วิจิตริตัพพนฺติ วิจิตร:
 นานาการ.

ยาดรา ความไป. ๙ยา 'ไป' + ๓๖ อิตฺถังคิ
 เป็น ยาดรา. คมนิ ยาดรา: ยานิ.

โคตร โคตร, แห. ๙คุ. 'รักษ' ๓๖ ๒
 ที่สุดธาตุ + ๓๖ = โคตร. โคปฺยตฺติ โคตร: กุตา
 (อย่างเดียวกับ โคตฺต ในข้อบน).

ติ

๖๐. ติ บ้างใน นินาถโวยากรณฺตฺตเรณฺมา ท่าน
 แต่งแล้ว ฉะนั้นในที่นี้จึงแต่งแต่ที่แปลก ๆ กัน
 ต่อไป คือ :-

กิตฺติ เกียรติ, ความสรรเสริญ. ๙กิตฺ 'ดณฺเจตเน'
 + ๓๖ = กิตฺติ. กิตฺตียเต กิตฺตียเตติ กิตฺติ.

ภคฺติ ภักดิ์, คบหา. ๙ภ. 'คบ' + ๓๖ แปลง
 ๑. ที่สุดธาตุ เป็น ๑. ความศรัทธา = ภคฺติ. ภณฺ

ภคฺติ.

ภคฺติ ฝ่า หรือ กำแพง. ฝ่าทฺ 'ทำตาย'
+ ติ แปลง ทฺ เป็น คุ ตามตัวหลัง = ภคฺติ. เกทนี,
ภิชฺชเคติ วา ภคฺติ.

คณฺติ แบบแผน, เดินบันทึก, ต่ายพิน. ฝคณ
'แผ่' + ติ = คณฺติ. คโนคฺติ คณฺติ, คณฺยติ วิคฺตารยคฺติ
วา คณฺติ.

ภฺติ ความมีความเป็น, ความเกิดขึ้น, ความ
เจริญ. ฝภฺ 'มี-เป็น' + ติ = ภฺติ. ภวคฺติ ภฺติ.

ภคิ คำจ้าง, 'เตียงกรรมกร'. ฝภร 'เตียง'
ตบ ร. + ติ = ภคิ. ภรติ ภมฺมกเว เอกายาติ ภคิ.

ที่

๖๓. คุ บ้างจัน^๕ คงเป็นรูป คุ แม้เป็นปฐมวิภคิ
และในบาติไวยากรณที่เรียนมายังไม่มี อุทาหรณ์
คือ:-

ชาตุ ชาตุ. ฝชา 'ทรง' + คุ = ชาตุ. ชาเรคฺติ

ชาตุ; เกรภาพิ. (มัณยอื่นอีก).

เหตุ เหตุ. ฟหิ 'ไป' อี เป็น เอ+ตุ=เหตุ. หิโนติ ปวคตติ ผถ์ เอเคนาติ เหตุ: การณ.

เสตุ สะพาน. ฟติ 'เสวาย' อี เป็น เอ+ตุ=เสตุ. เสวียคฺติ เสตุ: ขณพฺพโซ. บางคัมภีร์ว่า ฟติ 'พฺพชเน' โดยให้อิเกราหว่า ดยติ พฺพชียคฺติ เสตุ.

คณตุ เต็มค้าย. ฟคณ 'แม่'+ตุ=คณตุ. คณย-เคติ คณตุ: สุกค.

ชนตุ ดัดจ (หมายถึง คน และ ดัดจัตวิธาน). ฟชน 'เกิด'+ตุ=ชนตุ. ชนยเค กมฺมกิเดเสหิติ ชนตุ, ชายติ กมฺมกิเดเสหิติ วา ชนตุ: สุกโต.

คณตุ ผู้ไป. ฟคณ 'ไป' แปลง ม เป็น น+ตุ=คณตุ. กจฺจคฺติ คณตุ: คมิโก.

สตุ ข้าวคฺติ. ฟตฺ 'ตมวาเย' แปลง ฤ เป็น ฤ+ตุ=ตคฺติ. ตคฺติ ตเมคฺติ ตคฺตุ: ยวาทิ-

จุณฺณ.

๒. (วิตุ, วาตุ)

๖๒. คุ บัจฉัย^๕ เรียกตามมติกจุณฺณ และ
รูปศัพท์ว่า วิตุ วาตุ แต่ทั้ง วิ และ วา ต้องดบ
ลงเหลือบัจฉัยตัวจริง คือ คุ และเวลาประกอบปฐมมา
วิภक्ति เป็น ตา. คุ^๕ ในบาติไวยากรณ์ที่เรียนมา
ท่านแสดงไว้บ้างแล้ว และในที่นี้จะตั้งเป็นรูปปฐมมา
วิภक्ति — ตา ที่เดียว มีอุทาหรณ์ คือ :—

ปีตา ปีตา. ฟปา 'รักษ' ตา เป็น อี+
คุ=ปีคุ. ปุคุคำ ปาติ รกษคฺติ ปีตา:ชนโก.

มาตา มารดา. ฟมานุ 'นับถือ' ตบ นุ+
คุ=มาคุ. ชมุเมน ปุคุคำ มาเนคฺติ มาตา:ชนนี. (ยังมี
มนัยอื่น ๆ อีก).

ชิตา ชิตา. ฟชา 'ทรง' ตา เป็น ชี+คุ
=ชิตคุ. มาคาปิกฺติ ชารีนเคติ ชิตา:ปุคุ.

ภาคา ภราดา, ฟนฺชชรายวณฺณทร. ฟภา

‘ทิตฺติย’+ตฺ=ภาตฺ. ภาตฺติ ภาตา: โสทรโย (โมกฺคตฺตา-
นฺนฺวาทิตฺตฺติ). แต่บางกัมภีร์ว่า ฟภาตฺ ‘ภตฺว’
ตบ ตฺ+ตฺ=ภาตฺ โดยให้วิเคราะหฺว่า ปุพฺเพ ภาตฺตฺติ
ภาตา ถ้าคังนี้ ก็หมายพิชายฝ่ายเดียว ขอให้ผู้
วิจารณ์.

นตฺตา นัตตา, ทถาน (ตฺของตฺ). ฟนหฺ
‘นุท’ (นุทด้วยความรัก)+ตฺ แปลง หฺ เป็น ตฺ
ตามตัวหลัง=นตฺตฺ. นหฺยติ พนฺธิยติ เปเมนาติ
นตฺตา: ปปฺนฺตฺโก.

โหดา ผู้บู้ชายฉู้. ฟหฺ ‘นุชา’ ตฺ เป็น โอ
+ตฺ=โหดฺ. หวติ ปุเชตฺติ โหด: ยณฺณโก.

ทุก ๆ คน

๖๓. ตุก บ้างจัย เป็นบ้างจัยเฉพาะตัวในนามกิตก
ซึ่งควรเห็นว่า ในนามกิตกก็มีบ้างจัยเฉพาะตัวมาก
เหมือนกัน อูหาหรณฺ คีอ:—

อาคณฺตฺโก ผู้จรรมา. ตา+ฟคฺม ‘ไป’+ตฺก

แดง มุ เป็น นุ เพราะ คุ บังคับ = อากนุคุก.
 อากนุคัตติ อากนุคุโก.

ด-อด

๖๔. ด บัจฉิน^๕ เรียกตามมติจุจายน แต่
 โมคคุดดานเรียก ดด โดยสูตรว่า “สมาทีหุโย
 -ดง ดด บัจฉิย แต่หน้าชาตุ มี ๗๓ มุ เป็นต้น”
 เป็นบัจฉิยตัวเดียวกันแท้ แต่ถ้าเป็น ด ต้องดง อ
 หน้า ด อีก ดังนั้น มติโมคคุดดานจึงเรียก ดด
 ที่เดียว อุทาหรณ์ ก็คือ—

สมโธ ตมกะ, ‘ยัชชรมเป็นข้าศึกให้สงบ.’ ๗๓ มุ
 ‘อุปตเม’ + ดด = ตมก. ปุณณิกขมเม ตเมคัตติ ตมโธ:
 ตมาริ.

ทรโธ ความกระวนกระวาย. ๗๓ ‘ทรณ’
 + ดด = ทรก. ทรณ ทรโธ: ปิพา.

ทมโธ ความฝึกหัด. ๗๓ ‘อุปตเม’ + ดด =
 ทมก. ทมน ทมโธ: ทโม.

กิลมโถ ความดำยาก. ฟกิดมฺ 'กิดาเน'
+ชด=กิดมก. กิดมนํ กิดมโถ: ปริศฺตโม.

สปลโถ สบถ. ฟสปล 'ชกฺโกเส'+ชด=สปลก.
สปลนํ สปลโถ: ตฺยจฺกรณํ.

อวสโถ ที่อยู่, ที่พัก. อา+ ฟวสฺ 'นิวาเส'
+ชด=อวสถ. อวสฺมฺติ เอกุณฺทํ อวสโถ: ชวร.

ถิ

๖๕. ถิ มัจฉัย มัจฉาทรรณํ คีธ :-

สตุถิ ขา. ฟตฺถ 'ตฺถ'+ถิ แปลง ถฺ เป็น
คฺ=ตคฺติ. ตคฺโกติ คนคุมแพนาคิ ตคฺติ: ชฺร.

วคฺติ หัวได้. ฟวคฺ 'คฺย'+ถิ แปลง คฺ เป็น
คฺ=วคฺติ. วคฺยํติ อวคฺยํคฺติ วคฺติ: นวภิยา อโ.

วฺถิ วฺถิ, ถนณ. ฝวฺ 'ไป'+ถิ=วฺถิ. วฺยณฺติ
กจฺณณํติ เอกายาติ วฺถิ: อวจติ.

ถิ

๖๖. ถิ มัจฉัย เป็นมัจฉัยนระเพวคฺว คีธ :-

อิตถิ หิง. ฟิตถ 'ปรารธนา'+ถิ แปลง
 ถ เป็น ฑ =อิตถิ. อิตถิ, อิตถียคฺติ वा อิตถิ:
 พาว. 'ปรารธนาสาธ หรือ ราชปรารธนา' ถ น
 โดยสุครในโมคฺคตถาณณาติวคฺติว่า "อิตา ถิ-
 ดงถิปัจจายี แคหน้า อิตถิ ราช."

ฤ

๖๗. ฤ บัจจัย มื้อทาหรณ์ คือ:-

วคฺฤ วัคฤ. ฟวธ 'นิวาธ'+ฤ แปลง ธ
 เป็น ฑ =วคฺฤ. วธนฺติ. เอคฤภาติ จคฺฤ.

มคฺฤ เนยเหตว. ฟมธ 'อามธเน'+ฤ แปลง
 เหมือนกัน =มคฺฤ. ทธี อามธคฺติ มคฺฤ: ทริมณฺท.

โกคฺฤ สุนธิจจอก. ฟกธ 'คำ'+ฤ ฑ เป็น
 โอ และแปลงเหมือนคำย่น =โกคฺฤ. กุสฺติ อุกโกสฺติ
 เภรวนาทคฺภาติ โกคฺฤ: สิกาโด.

ฤ (ฤคฺฤ)

๖๘. ฤ บัจจัย อยู่ในกรณานพ โดยสุครว่า

“สาสาที่หิ รตุ” ร อย คงเหลือ ฤ เป็น
ปัจจัยเฉพาะตัวในนามกิตก์ คือ :-

สตุตา คุ, ผู้สอน. ฟังว่า ‘สอน’ อย ต รัสสะ
อา เป็น อ + ฤ = สตุฤ ปฐมวิภक्ति เป็น สตุตา.
ดาสคิตี สตุตา. (มัธยมอื่นอีก).

๒

๖๘. ข ปัจจัย มีอุทาหรณ์ คือ :-

ขนุโธ ขันธ (เบญจขันธ). ฟังว่า ‘ขุ’
+ ข = ขนุข. ฉาเนน ขณฺณเตติ ขนุโธ : วาติ. (ยัง
มัธยมอื่นอีก).

ทनुโธ คนเขตา, คนเขอะ. ฟังว่า ‘ทรมาน’
+ ข แปลง นุ เป็น ญ = ทนุข. ทเมคพฺโพติ ทนุโธ :
ชโ. ‘ควรฝึกหัด.’

รณฺธิ รุ, ช้อง. ฟังว่า ‘ยินดี’ + ข แปลง นุ
เป็น ญ = รนุข. รณฺนติ เอกุถ สุปาทโยติ รณฺธิ :
ฉิพุท.

เป็น

มุกฺขา คัรฺมะ, กระทบม. ฟมฺกฺ 'บันเทิง'
 +ช=มุกฺขา. โมทฺนฺติ เสดก อุกาทโยคิ มุกฺขา:
 มคฺคโก.

วัดตะ

ตฤตา.

น

๗๐. น บัจจยฺ มื่อทาหรณฺ คื่อ:—

ทีโน คณยากณ, ชัดถน. ฟที 'เส้อมถน'
 +น=ถน. อเทติ ชยมคมาถคิ ทีโน: นิกฺขโน.

'ชุก'

ติ. (ยัง

ชีโน พระชินะ, ผู้ชนะ (พระนามพระพุทธเจ้า).
 ฟชิ 'ชนะ'+น=ชิน. ปณฺญา มาเว อธิปฺติ ชโน:
 พุทฺโธ.

ทรมาน'

ทฺนโร:

อโน สามี, ผนว; เจ้า. ฟอิ 'ไป'+น=อิน.
 เสดิ อิตฺตฺรคฺคฺมคมาถคิ อโน: สามี.

เปลง มุ

รณฺธิ:

มีโน ปตา. ฟมี 'เบียดเบียน'+น=มึน.
 มึนฺเต หิตฺถฺยเคติ มีโน: มจุโด. 'เขาเบียดเบียน.'

นิ

๗๑. นิ บัจจยฺ เป็นบัจจยฺจะเพาะคว อยู่ใตฺตุคร

“ยุโต นิ” ในโมกฺกสัจจทานณวาทิสุคฺติ คือ:—

โยนิ โยนิ (ของตบหมิง); กำเนิด (มี
อนุทธ เป็นต้น). ฝยุ ‘มีสัดเน’ พฤทธิ อู เป็น
โฮ+นิ=โยนิ. ยวนุติ สกฺคา อเนน เขกัภาว คฺคณนุคฺติ
โยนิ: ภก; อนุทธาติโยนิ จ.

๘๒. ญ บัจจัย มัจจุทธารณ คือ:—

สฺนุ บุตร, ‘บิดาให้เกิด.’ ฝสฺ ‘ปดเจ’+นุ
=สฺนุ. ปดวียคฺติ สฺนุ: ปุคฺโค.

ภานุ พระอาทิตย์. ฝภา ‘สว่าง’+นุ=ภานุ.
ภาติ ทิปปคฺติ ภานุ: สุริโย. (เป็น ภาณ บ้าง).

เชนุ แมโค่นม: ฝชา ‘ทรง’ ทำ ชา เป็น
เช+นุ=เชนุ. ชาเรคฺติ เชนุ: คางี. ‘ทรงน้ำนม.’

ป

๘๓. ป บัจจัย มัจจุทธารณ คือ:—

อุโป พระสถูป, พระเจดีย์. ฝอุ ‘ตั้งไว้’

ไศชนปดุต

องเก	ปนุติย	อสุทฺโธ	สุทฺโธ
๓๖	๘	ตียว	เตียว
๔๘	๓๐	มณเฑียร	มนเฑียร
๘๔	๕	—ภาเวนาศิ	—ภาเวนาศิ
๘๘	๓๐	อฐก	อฐก
๓๐๒	๗	คจฺจนตติ	คจฺจนตติ
๓๐๕	๔	ปริตมณฺคโต	ปริ ตมณ- คโต

ทษะ อุ เป็น อุ+ป=อุป. ถ้วยคัตติ อุโป : เจตีย์.

วโป ที่เพาะปลูก. ๗วโป 'พืชนิกเขเป'+
ป=วโป. วปนติ เขตถาติ วโป : เกทาร์.

สุโป กระตัง. ๗สุโป 'นอน'+ป=สุโป. สุปนติ
เขตถุ ดุนชาทโยติ สุโป : ปโปโฆณ. 'ที่ดุนชันนอน.'

สุโป สุปะ, แกง. ๗สุโป 'ปัสเ' +ป=สุโป.
ถวติ รุจิ ขนคัตติ สุโป : พยณชนวิเสโส.

ม (รุมม, มนุ)

๘๕. ม บัจจัน เรียกตามมคิถจุจายน คือ รุมม,
มนุ. เป็นการไม่ดำเร้งที่จะแยกว่า ม ตัวไหน ออก
จาก รุมม หรือ มนุ เพราะอักษรอื่น ๆ ต้องลบ
หมด คงเหลือแต่ ม เท่านั้น ครูโมคคุดดานคงเห็น
ความ^๗พิน^๘ของกจุจายนมาแล้ว จึงตั้ง ม บัจจัน
ตัวเดียว โดยสูตรว่า "ชีสุ...โม - ลง ม บัจจัน
แต่หน้า ชี ชาติ สุ ชาติ... ผู้แต่งชอบมติโมคคุดดาน
จึงเรียก ม บัจจัน^๙ตัวเดียว เป็นอันตมเจตนาของผู้แต่ง

ที่จะจัดให้เป็นปัจจัยตัวจริง (True suffix) เดี่ยว
ทั้งหมด (ดูข้อ ๓๔, ๓๕, ๓๖, ๓๗, ๓๘) ข้อสำคัญ
มน ปัจจัยนั้น จะคงเป็น มน อยู่ไม่ได้ ต้องลบ น
เพราะในภาษาบาลี ไม่มีคำซึ่งลงสุดท้ายด้วยพยัญชนะ
เป็นเพศชาด มีแต่ในสังสกฤต (ดูข้อ ๓๒ ตอนท้าย).
อุทาหรณ์แห่ง ม ปัจจัย คือ :-

ชมโม พระธรรม (มีปริยัติธรรมเป็นต้น).
ฟรฺว 'ทรง' + ม แปลง ร เป็น ฌ = ชมฺ. อคฺตาม
ชาเรณฺเต อปายะ วฏฺฐทุคฺเช จ อปคฺมาเน กคฺวา
ชาเรตฺติ ชมโม : ปริยคฺยาติ .

กมฺมํ กรรม, ความทำ หรือ สิ่งที่ทำ. ฝกร
'ทำ' + ม แปลงเหมือนอนคฺาปน = กมฺม. กรณํ, กรียตฺติ
วา กมฺมํ : ฝชทุคฺชผลทํ.

หิมํ น้ำค้าง. ฝหิ 'เป็นไป' + ม = หิม. หิโนติ
ปวคฺคตฺติ หิมํ : คฺุหิณํ.

ชฺฐโม ควัน. ฝชฺฐ 'ไหว' + ม = ชฺฐม. ชฺฐนาคิ

กมุขคีติ ชูโม : อคฺคิปลโว.

เขโม เกษม, ปตตคภย. ฟั 'ด้น' ถึ เป็น
 เถ+ม=เขม. เขมนิ นิรูปทุกทวกรณเตายาถิ เขโม :
 นิรูปทุกทว.

เวโม พมทอหูก (หรือ กระสวย). ๖๖ หรือ
เว 'คนตุ๋นตาเน' ถ้าเป็น ๖, ๖ เป็น เอ+ม=เวม.
วายนติ เอเตนาคิ เวโม: คนควาโยปกรณ.

ยาโม ยาม, เวลา ๔ ชั่วโมง หรือ ๓ ชั่วโมง.
 ยา 'ปาปฺณเน' + ม = ยาม. ยาค์ติ ยาโม : ทินตุต
 ฉฺยไจ ภาค, อญจโม จา.

คาโม บำน. ๑คา 'ดฺทเท' + ม = คาม. คายนฺติ
เขตถาติ คาโม : ดํวสฺสโต.

เหมี ของคำ. จหิ 'คตย' อี เป็น เต+
ม=เหม. หิโนติ ปวตคคตติ เหมี: สวณณ.

สาโม คำ, คต่ำ, เขียวครามก็จำ. ๗๓
'ศรุกรณ'+ม=ดาม. ด่าติ ดุญทรศุคิ คนุ; กโรตติ

ธำโม : กาโท.

โธมฺ ฆน. ๑ตุ 'คัต' อฺ เป็น โธ+ม=
โธม. ดุษเคติ โธมฺ : คณรุหิ.

โฆมฺ ฉำโฆม, หรือที่เรียกว่า โฆมพัศตร. ๑ตุ
'สทฺเท' อฺ เป็น โธ+ม=โฆม. ชุยฺยเต อุตฺตมภาวนาคิ
โฆมฺ : อตฺติ.

โทโม มุชายัญ. ๑ตุ 'มุชา' อฺ เป็น โธ
+ม=โหม. ทวนํ, หุยฺยเต จา โทโม : หุติ.

มมฺมมฺ วจิตฺตฺเป็นเหตุตาย, ที่ตาย. ๑มฺ 'ตาย'
+ม แปลง ร เป็น ม=มมฺม. มรณฺคฺยเนนาติ มมฺมํ :
ยตฺถมํ คํปิเต น ชีวติ, ตํ.

ชมฺโม ความร้อน; ฤตฺรร้อน. ๑มฺ 'เสจเน'
+ม แปลงเหมีอนคำบน=ชมฺม. เตโธ ปคุชฺรติ
อเนนาติ ชมฺโม : นิทาโช.

อมฺมา แม่. ๑อม 'ไป'+ม=อมฺมา. อเมติ
เปเมเน ปอตุคฺติ ปุคฺตเกตุคฺติ อมฺมา : มาคว.

ขมุโม คนคำ, คนเดว; คนผดุงผดั้น. ขมุ
หรือ ขมุ 'กิน' + ม = ขมุม. ขเมติ ขภักขิตพพิ ขทตติ
ขมุโม : นิติน; อนิธมุมการ จ.

ม บัจจัน ถ้าประกอบกับธาตุซึ่งลงสุดท้ายด้วย
อักษร ๕, ม เข้ากจำเลย คือ :-

อสุมา หิน. ๑อตุ 'เซปเน' + ม = อตุม = อตุมา.
อตุตเตติ อตุมา : ปาสาโน.

ภตุมิ มุดเก่า. ๑ภตุ 'ภตุมีกรณ' + ม = ภตุม.
ภตุติ ปตุมรตติ ภตุมิ : ฉาริกา.

อสุมา ไขอัน. ๑อตุ 'ร็อน' + ม = อตุมา.
อตุติ นิตหัตติ อตุมา : เตโชชาติ.

เวตุมิ ที่อยู่, เรือน. ๑วิต 'เข้าไป' อี เป็น
เว + ม = เวตุม. ๑วิตนติ เวตุภาติ เวตุมิ : ฆริ.

มาร

๑๕. มาร บัจจัน เป็นบัจจันระเพราตัว อยู่ในสูตร
ว่า "กรมา โร-อง มาร แต่หน้า กร" (โมกฺกขสุตา-
นตฺตวาทิตฺติ ๑๖๗) มีอุทาหรณ์ คือ :-

กมุมาโร ช่างทอง, ช่างโลหะ. ปร. 'ทำ'
 +ม แปลง ร. เป็น ม. ตามตัวหลัง = กมุमार.
 โดหกิจุ่า กรอด้ติ กมุมาโร : โดทกาโร.

มิ

๑๖. มิ บั๊จัย มีอุทาหรณ์ คือ :-

เนมิ กง. ปร. 'นำไป' อี เป็น เอ+มิ=
 เนมิ. นยต์ติ เนมิ : จกุกนค.

อุมิ กถัน. ปร. 'วิคฤเท' อบ หุ +มิ=
 อุมิ. อุนนติ วิคฤเทนติ เอเตนาคิ อุมิ : ตรงโค.

ภูมิ แผ่นดิน. ปร. 'มี-เป็น' +มิ=ภูมิ. ภวนติ
 เอกฤตาคิ ภูมิ : มห.

นิมิ พระเจ้านิมิราช. ปร. 'ปาปณเน' รัสสะ
 อี เป็น อี+มิ=นิมิ (เป็น เนมิ บ้าง โดยทำ อี
 เป็น เอ). สุกคิ เนติ ปาเปคคิ นิมิ : ราช.

รสุมิ เชือก. ปร. 'อดุสาทเน' +มิ=รสุมิ.

รณฺหิ ตตฺตา เขตยาติ รณฺหิ: ราชฺ.

ย

๗๗. ย บัจจันนี อยู่ในสูตร “มาดาหิ โย”
(โมกฺกุตฺตตานณฺวาทิจุติ) มีอุทาหรณ์ คือ:—

มายา ความดวง. มา ‘มาย’ + ยา = มายา.
เมติ ปริเมติ ชณฺเณน ชุตฺตเมเนน ชุณฺเณน ชุตฺตโน
คุณฺหิ มายา: ตณฺหิโตปปฏิจฺจนาทณฺชณา.

ฉายาเงา. ฉา ‘ชัต’ + ยา = ฉายา. ฉติ
ฉินฺหติ ตณฺหณฺติ ฉายา: ปฏิพินฺนํ.

ชายา เมีย, ‘ให้บุตรเกิด’. ฉนฺ ‘ให้เกิด’
ฉน นุ ทัชชะ ฉ เป็น ฉา = ฉา + ยา = ชายา. ฌเนตฺติ
ชายา: ภริยา.

๒
ย

๗๘. ย บัจจันนี อยู่ในสูตร “คุหาทีหิ ชกฺ”
(โมกฺกุตฺตตาน) มีอุทาหรณ์ คือ:—

คุยหฺ ความช้อน; 'สิ่งที่เขาช้อน' ความด้ม,
ของด้ม. ฝคุหฺ 'ด้อมเรน'+ย=คฺหฺย แปร ย ไป
หน้า ห=คฺหฺย คุหฺนฺ, คุยหฺคฺพฺ จา คุยหฺ.

สึสฺโส ศึษฺย 'ครูดอน'. ฝดฺสฺ 'ดอน'
ทำ ฉา เป็น อี =สึสฺ+ย=สึสฺย แปรง ย เป็น
ดฺ ตามตัวหน้า (บุรพรูป) =สึสฺดฺ. ดาดฺยฺคฺคิ สึสฺโส.

ในคฤกลานปฏิจา. ๒๗๔

จ

๘๘. จ บ้างัย มื่อทาหรณฺ คื่อ :-

จึรฺ นานม. ฝจึ 'ชเย'+ร=จึร. ชยคิ หฺหิ-
เนนาติ จึรฺ:ปโย.

สโร ศึรฺษ. ฝสโร 'เสวาย'+ร=สโร. กุดฺมาทฺหิ
เสวียคฺคิ สโร:มฺหฺชา.

สโร เอณ. ฝสโร 'พณฺชเน'+ร=สโร-รา. เณคิ
ดฺรฺว พณฺชคฺคิ สโร:เทหพณฺชนิ.

นโร น้า. ฝนโร 'ปาปฺณเน'+ร=นโร. เนคิ,

ปเรหิ वा न्यत्ति न्वः चत्.

สุโร เทวตา. ฟสุ 'ฟัง' + ร = สุร. สุโณติ
อตุคตมคคาคาทินติ สุโร: เทโว.

วีโร วีรชน, คนกล้า. ฟวี 'ไป' + ร = วีร
เวติ อตุคตมภาว ยาคติ วีโร: วิภุกนโต.

สุโร คนกล้า; พระอาทิตย์. ฟสุ 'ปดเว' +
ร = สุร. ภยภูฏิตานํ ปจุมกปปีกานํ สุรตตํ ปดวตติ
สุโร: วิภุกนโต; สุริโย จ.

ชีโร นักปราชญ์. ฟชา 'ทรง' ชา เป็น ชี
+ ร = ชีร. ชาเวคตติ ชีโร: ชิตีมา. 'ทรงความรู้.'

คิริ มิ่ง. ฟตา 'รักษา' ชา เป็น ชี + ร =
คิร. ชต คายคตติ คิร: คฏ. 'รักษาน้ำ.'

รู-เฮรู

๘๐. รู บัจจย มีอุทาหรณ์ คือ:—

เมรุ, สุเมรุ เขาเมรุ, เขาสุเมรุ, เขาดีเมรุ,
หรือที่เรียกว่า ดีเนรุบรรพต (๓ ชั้น หมายถึงเขา

เดียวกันนั้นแต่). งาม 'กำจัด' ทำ อี เป็น เ
 $+ร = เมรุ$. รัตติ ออนุการ มัยติ หิตัตติ เมรุ :
 ดีเนรุ. เมรุ นแด เมื่อประกอบ สู่ อุปสรรค ซึ่ง
 หมายถึงดี หรืองาม จึงเกิดชื่อหนึ่งว่า สู่เมรุ.

กเสรุ โบราณว่า กระจับ 'นอนในน้ำ.' ก =
 น้ำ + งาม 'นอน' ทำ อี เป็น เ $+ร = กเสรุ$. เก
 ขเด สยติ ปวตุตัตติ กเสรุ : คินกนุทวิโสโส.

เนรุ เนรุมรรพค ก็คือเขาเมรุ สู่เมรุ ดีเนรุ
 นั้นแต่ ต่างกันแต่ชื่อ. งาม 'นำไป' ทำ อี เป็น
 $เ + ร = เนรุ$. อตุคินิสู่ดีเค สุนทรตุคิ เมติ ปาเปคิ
 เนรุ : ปพพโต.

ส่วนคำ สีเนรุ นั้น ท่านว่า สีนา ชาคู เอรุ
 บ้างจัย โดยทำตัว ก็อ สีนา 'โศกเยเย' รัตตะ
 อา เป็น อ + เอรุ = สีเนรุ. สีนาติ สู่จิ กโรตติ สีเนรุ :
 ปพพตราชา.

ทั้งหมด เอรุ บ้างจัยไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อให้เข้าชุดกัน.

มาลา ระเบียบ. งามา 'นับ' + ด = มาด อิตถ์ถึงค์
เป็น มาดา. มัยติ ปริมัยคัติ มาดา: ปนุติ.

เอลา น้าตาย. ฝ่าอิ 'ไป' ทำเป็น เอ + ด =
เอต อิตถ์ถึงค์ เป็น เอลา. เเอติ ศกฺษคัติ เอลา:
ตุชฺชเเอโ.

เปโล ภาวะวิเศษอย่างหนึ่ง (ยังไม่ทราบ
ว่าอะไร). ฝ่าปี 'อิม' อี เป็น เอ + ด = เปต. ปิเนติ
ตปเปติ เขตฺตาติ เปโต: เขตฺตาติ นิมิโต ภาชน-
วิเสโส.

โทลา ชิงช้า. ฝ่าทุ หรือ ทุ 'ปริคาเป' ทำ
อู หรือ อู เป็น โอ + ด = โตอ อิตถ์ถึงค์ เป็น
โตตา. ทุยติ ปริคาเปคัติ โตตา: ถัพนยานกั.

๕

๘๒. ๕ มัจฉัย มัจจุทาทรณ คื่อ :-

สสุสั ช้าวกด้า. ฝ่าสสุ 'เป็นอยู่' + ด = สสุส.

ตตฺถนฺติ ชีวณฺติ ตตฺถา เอเตนาคิ ตตฺถํ: กตฺมาทิ

อสุโส ม้า. ๑๐๕ 'วิ่งไป' + ๕ = ๑๐๕. ๑๐๕
วิปคฺคิ ๑๐๕: หโย.

วสุสํ ปิ. ๑๐๕ 'อยู่' + ๕ = ๑๐๕. ๑๐๕
เอตฺถาทิ ๑๐๕: ตํวสุโร.

เวสุโส เวสฺสธะชน (ไวศย), พ็อคว (A man
of the mercantile class). ๑๐๕ 'ไปเวสเน' ทำ
อิ เป็น ๑๐ + ๕ = ๑๐๕. วิสคฺคิ ๑๐๕: คตฺถวณฺโณ.

หฺโส หงส์. ๑๐๕ 'ฆ่า' ๑๐๕ นุ ๑๐๕ นิคคหิต
= ๑๐ + ๕ = ๑๐๕. ๑๐๕: ติตฺถาโท.

วิโส วงศ์; ไม้ไผ่. ๑๐๕ 'ตมฺภคฺคิ' ทำ
เหมือนคำบน + ๕ = ๑๐๕. ๑๐๕: ๑๐๕: ๑๐๕:
ตมฺภาคิ; ๑๐๕, ๑๐๕.

มัส ๑๐๕, มัส. ๑๐๕ 'ฆ่า' ทำเหมือน
คำบน + ๕ = ๑๐๕. ๑๐๕: ๑๐๕: ๑๐๕:

อโธ บ่า, ไหล่. งาม 'เป็นอยู่' ทำเหมือน
 คำนวณ +ต=อธ. ธนติ ชั่วติ เขตนาติ อโธ:
 ภูตโร.

อามิส อามิส, อาหาร. อา+มิมิ 'ปกเขเป'
 +ต=อามิส. อามียติ ธนโต ปกฐิมียติ อามิส:
 ภกฐ.

กุโส หน้าคา. งาม 'ร้อง' +ต=กุธ. กวติ
 วาเคน นทตติ กุโส: ตินฉิเสโส.

สัส คัระ. งาม 'นอน' +ต=สธ. สยนติ
 เขตุด ธุกาทยติ สธ: มุทุชา.

ท

๘๓. ท บัจจย มีอุทาหรณ์ คือ:-

ตณหา ตัณหา, ความอยาก. งาม 'มีปสาธย์'
 แปลง ธ เป็น ณ+ท=ตณท อิตถังค เป็น อา.
 ทตติ ปาตุมิจติ เขตายาติ ตณหา: โถโก. +

กณโห คำ ปลูก 'วิเศษเน' แปลงเหมือน
 คำนวณ + ห = กณห. กณคัตติ กณโห : กาโห.

คิมโห ฤๅษณ์. ปลูก 'ไป' ทำ อ ที่ ค
 เป็น อี = คิม + ห = คิมห. กณคัตติ คิมโห : นิทาโห.

กถโห ความทะเลาะ. ปลูก 'นับ' ลง อ =
 กถ + ห = กถห. กถยติ ปริมยติ อเนน อุมภานติ
 กถโห : จิราโห.

วราโห อุกม. ปลูก 'วระ' แปลง วร เป็น
 วรา + ห = วราห. วรยคัตติ วราโห : อุกโร.

โลห โดหะ, 'เครื่องขัด'. ปลูก 'ตัด' ทำ
 อ เป็น โอ + ห = โดห. อุนาติ เอเคนาติ โลห : อยาติ.

พ

๘๔. พ บ้างย มีอุทาหรณ์ คือ :-

เขโห เขพระ. ปลูก 'สัน' อี เป็น เข + พ =
 เขห. ขยคัตติ เขโห : ฉาฉา.

เปฬ โปราณว่า จัง. ั้ง 'อัม' อี เป็น
 เอ+พ=เปฬ-พว. ั้งคัตติ เปฬว: ภาชนวิเสโส. เป็น
 เปตา บ้าง.

จุฬ ฌมจุก; หงอน; ยอด. ั้ง 'จอน' ^๑
 จู เป็น จู+พ=จุฬ-พว. จอคัตติ จูฬว: ติชา.
 ั้งคัตติ โนคคูลานณวาทิตติ. นคัตติอื่นอัวเป็นอย่างอื่น ๆ ไป.

มาฬ เรือนยอดเดี่ยว. ั้งมา 'มาเน' +พ=
 มาฬ. ั้งคัตติ ปริมัคคัตติ มาฬว: เอกกฏตงคหิโค
 อเนกโกณวนโค ปคิตตยวิเสโส.

วาฬ เนอร้าย. ั้งวา 'คณเน' +พ=วาฬ.
 วาคติ คจคัตติ วาฬว: ฌนทมิโค.

พ

๘๕. พ บ้างจัย เป็นบ้างจัยณะเพราะคำ กือ:—

เวฬุ ไม้ไผ่. ั้งเว 'คณเน' อี เป็น เอ+พ
 =เวฬุ. เวคติ ปวคคัตติ เวฬุ: เวณ.

หมายเหตุ: ศัพท์พร้อมทั้ง ขาด บั๊จย และ
 วิเคราะห์เท่าที่แสดงตั้งแต่ต้นมานี้ นอกจากที่บอกไว้
 ในที่นั้น ๆ แล้ว พึงทราบว่าส่วนมากได้นำมาจาก
 คัมภีร์ ที่ชื่อว่า โมกฺกฺกุตฺตานุญวาทิวิภูติ และที่ระบุ
 ชื่อคัมภีร์โมกฺกฺกุตฺตานุญวาทิวิภูติ ไว้ในที่นั้น ๆ บ้าง
 แลวก็มี.

ธาตุปัจจัย (กุวิ)

๘๖. คำ “ธาตุปัจจัย” นี้ ให้อ่านว่า ธาตุ-ตุ-ปัจจัย ไม่ใช่ ธาตุ ปัจจัย มีความหมายว่า ยังมีศัพท์นามกิตก้อยู่อีกแผนกหนึ่ง ซึ่งไม่ได้ตั้งตัวปัจจัยอย่างธรรมเนียมที่แสดงมาแล้ว แต่หาก “ใช้ธาตุเป็นปัจจัยในตัวเอง”.

เทียบ : อารยาด คือ ศัพท์กิริยา เกณฑ์ธรรมดาคือต้องปรุงแต่งขึ้นจากธาตุเดิม แต่มีเกณฑ์พิเศษที่ปรุงแต่งขึ้นจากนาม ที่เรียกว่า “นามธาตุ” บ้าง (ดูบาติไวยากรณ์ชั้นสูง เล่ม ๓ ข้อ ๓๕) ฉะนั้น ศัพท์นามกิตกนั้น เกณฑ์ธรรมดาต้องปรุงแต่งขึ้นด้วยปัจจัย คือ ตัวอักษรพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ อันตั้งค่อท้ายธาตุ แต่มีเกณฑ์พิเศษที่ไม่ใช้ตัวปัจจัยทั้งวั้นนี้ แต่ใช้ธาตุเป็นปัจจัยในตัวเองบ้าง จัดเป็นเกณฑ์ธรรมดาและเกณฑ์พิเศษได้ กล่าวอารยาดฉนั้น.

๗๗. ขาตุบัจจัย^๕ ของเก่าตรงกับ กุวิ บัจจัย
นั้นเอง แท้จริง กุวิ^๕ ผิดเข้าพวกกับใครไม่ได้ สม
เป็นเกณฑ์พิเศษจึงจัดไว้ในท้ายนี้ และเรามาพิจารณาห
กันให้ได้ความถ่องแท้ก่อน.

ในบาลีไวยากรณ์ที่เรียนมา ท่านแสดงว่า กุวิ
บัจจัย เช่นศัพท์ สยมนุ พระผู้เป็นเอง. ทำตัว :
สย+ ฦ, 'เป็น' แปลงนิคคหิตเป็น มฺ ลง กุวิ=
สยมนุกุวิ. ลบ กุวิ=สยมนุ. สย ภาวคฺติ สยมนุ.
(ฦ, เป็นบัจจัยในตัวเอง).

อฺรฺก ฦ, 'ไปด้วยอก.' อฺร+ ฦมฺ 'ไป' ลบ
มฺ ที่สุดขาตุ = อฺรฺก, ลง กุวิ = อฺรฺกกุวิ, ลบ กุวิ =
อฺรฺก อฺเรน ภาวคฺติ อฺรฺโก. (ฦมฺ ลบ มฺ เหลือ
ก และเป็นบัจจัยในตัวเอง).

ปัญหามีว่า กุวิ นั้น ลงไปเพื่อประโยชน์อันใด
ถ้าตอบว่าลงไปเพื่อลบ มิเช่นนั้นก็ไม่มีประโยชน์อะไร
มากทั้งต้องเรียกสูตรลงและเรียกสูตรลบ ว่าอย่าง

หลักวิชาเศรษฐศาสตร์ที่ว่า เดี่ยวเวลาเดียวประโยชน์ที่
ทำเช่นนั้น ค่ายจำนวนเดชมตกลงไปเท่าไร ก็ถบเดียว
เท่านั้น ถ้าเช่นนั้นไม่ต้องบอกไม่ต้องถามมีดีกว่าหรือ?
ฉะนั้นผู้แต่งจึงเข้าใจว่า เด็ดที่เหลี่ยมของภาษาและ
ไวยากรณ์ที่บัญญัติ กุวิ นั้น ก็เพียงเป็นเครื่องหมาย
ให้รู้ว่า ศัพท์จำพวก กุวิ เป็นศัพท์ที่ใช้ธาตุเป็นปัจจัย
ในตัวเอง ไม่ต้องลง กุวิ เพราะลงไปก็ต้องลงถึง
ว่ามาแล้ว จัดเป็นเกณฑ์แปลกจากธรรมดา นั้นนับ
ว่าผู้แต่งถือเอาความจริงเป็นหลัก เพราะได้กล่าว
มาแต่ต้นแล้วว่า หนังสือเล่มนี้จักต้องมีปัจจัยตัวจริง
เป็นสำคัญในการทำ.

จักได้แสดงศัพท์จำพวก ธาตุปัจจัย ต่อไป:-

๑๑. ธาตุปัจจัย (กุวิ) นี้ มีเกณฑ์ว่า ถ้าธาตุ
ลงสุดท้ายด้วยพยัญชนะ ๆ นั้นต้องลง ถ้าลงสุดท้าย
สระ ๆ นั้นอาจแบ่งเล็กน้อย เช่น ฮา ทำ เป็น ฮ
เป็นต้น และนอกจากที่ท่านแสดงไว้ในบาลีไวยากรณ์

ที่เรียนมา ๓ ศัพท์ คือ สมมุติ, อุก, สังข แล้ว
ผู้แต่งจึงนำมาแต่งต่อไปอีก ดังนี้:-

วิภู ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นนาย, ผู้ปกครอง. วิ+
ภุ = วิภู. วิ ภวคฺติ วิภู.

สมภู ถูกทอดาน, ผู้ล้มตาย. ส+ ภุ นิคคหิต
เป็น ม=สมภู. ส ภวคฺติ สมภู.

อภิภู ผู้ชนะ, ผู้ครอบงำ, ผู้เป็นใหญ่. อภิ+
ภุ = อภิภู. อภิ ภวคฺติ อภิภู.

(๓ ศัพท์นี้จาก สหุทนีติ ๓๓๕)

ภุ ในคำเหล่านี้ ใช้เป็นปัจจัยในตัวเอง.

มารชิ พระผู้ชนะมาร, พระนามพระพุทธเจ้า.
มาร+ ฐิ 'ชนะ' = มารชิ. กิเดธาทิเก ปญฺจ มาเร
อชินฺนํติ มารชิ: พุทฺธโ ภควา.

ฐิ ในคำนี้ ใช้เป็นปัจจัยในตัวเอง.

ปงฺกขํ บงกช, บัว, 'เกิดในเปลือกคม' ปงฺก
+ ฐน 'เกิด' อว ม = ปงฺกช. ปงฺเก ชาติ ปงฺกษ.

อนฺทโช 'เกิดจากไข่' ได้แก่ ปลา; นก เป็นต้น.
 อนฺท+ ๙น 'เกิด' ตบ นุ = อนฺทช. อนฺทโค
 ชาโต อนฺทโช.

๙น ใน ๒ คำนี้ คงสุดท้ายด้วยพยัญชนะ ๆ นั้น
 ทั้งตบ และไข่เป็นปัจจัยในตัวเอง.

ตุโรโค ม้า, 'ไปเร็ว' ตุร+ ๙คม 'ไป' ตบ
 ที่สุดธาตุ = ตุรก. ตุรี ศษณัตติ ตุโรค.

ตุรงฺโค ม้า, 'ไปเร็ว' ทำตัวและวิเคราะห์
 เหมือนคำบน ต่างแต่ลงนิคหิตและแปลงเป็นงุ =
 ตุรงฺก.

ภุชโค, ภุชงฺโค งู. ภุช+ ๙คม 'ไป' ตบ
 นุ = ภุชก. ถ้างนิคหิต เป็น ภุชงฺก. ภุชนฺโค
 ศษณัตติ, ภุชน ศษณัตติ ฉา ภุชโค, ภุชงฺโค.

ปารโค ผู้ถึงฝั่ง คือพระนิพพาน. ปาร+ ๙คม
 'ไป' ตบ นุ = ปารก. ปารี ศษณัตติ ปารโค.

กุลุปโค หรือ กุลูปโค ผู้เข้าถึงตระกูล.

มาจากอาชยาค ตู ททาคี ข้อ ๓๕ ในปาตีไวยากรณ์
ชั้นสูงเล่ม ๓ ของผู้แต่ง.

ปริชา คุเมื่อง, ปริ+ ๗ชน 'ชด' ๗ป น=
ปริช อิตถ์ถึงค้เป็น ขา. ปริตมนนุโค นครตัส
พาหิเร ขณณเคติ ปริชา.

ปาทโป ต้นไม้, 'กินน้ำด้วยราก.' ปาท+
๗ปา 'คิม' รัสสะ อา เป็น อ = ปาทป. ปาทน
ชุกถ์ ชิงคคิ ปาทโป.

โคโป คนเลี้ยงวัว. โค+ ๗ปา 'เลี้ยง' รัสสะ
ชา เป็น อ = โคป. คาโว ปาคคิ โคโป.

๗๗. ในที่นี้ ผู้แต่งขอให้นำสูตรในโมกฺกุดาน (๓๑๕)
มาตั้งสูตรหนึ่ง ซึ่งแสดงรากุบัจย (กฺวิ) คือ:-

+ ททค "กวิมฺหิ โฆ ปริปจฺจสโมหิ"

แปลว่า "ฆ ในเพราะ กฺวิ แต่หน้า ปริ-ปจฺจ-อ-
ตฺ-โธ ทั้งหลาย".

พฤติขยายว่า ปริชาคคิ ปริตัส หนตัส โฆ

โหติ กุวิมฺหิ; ปติโฆ, ปฏฺโฆ, อหฺมฺสฺสํ, นิปาตนา,
ตงฺโฆ, โอโฆ.

ได้ความว่า ฝน 'ฆา, กระทบ' แปลง ห เป็น
ฆ = ฆน, ตบ น เหลือ ฆ ให้เป็นปัจจัยในตัวเอง
เพราะเป็นจำพวก กุวิ, และอุทธารณนั้น ทำตัว
ดังต่อไปนี้ :-

ปติโฆ กอดอนเหล็ก. ปติ ร. เป็น ห =
ปติ + ฝน ห เป็น ฆ = ฆน, ตบ น เหลือ ฆ
= ปติฆ. ปติ ปุณฺณปุณฺณ, คมนาคมนวเดณ หนคฺติ
ปติโฆ 'กระทบริบ ๆ.'

ปฏฺโฆ ฆฏฺฐะ, ความแค้นเคือง. ปฏฺ + ฝน
ทำเหมือนคำบน = ปฏฺฆ. อารมฺมणे ปฏฺโฆณคฺติ
ปฏฺโฆ.

อหฺมฺ บาป, ความชั่ว; ความทุกข์; ความ
เจ็บปวด, ความฉิบหาย. อหฺ รัสสะ เป็น อ
(รัสสะกฺตํ นิปาตนา) + ฝน ทำเหมือนคำบน =

อษ. อา หญฉติ เอเตนาติ อษ. ในศุกลานปณิจา ๓๐๕.

สงโฆ พระสงฆ์ (สังฆรตนะ). ส+ ฆนุ
ทำเหมือนคำนวน แปรณนิคคหิตเป็น งุ = สงฆ. ส
สูงๆ กิเดเต หนัตติ สงโฆ. บางครั้งก็ว่า ส หโค
สงฆฏโคติ สงโฆ คงเป็น ส+ ฆนุ เหมือนกัน.

โอโฆ โอฆะ, หัวน้ำ, น้ำท่วม. โอ+ ฆนุ
ทำเหมือนคำนวน = โอฆ. โอ หญฉติ เอเตนาติ
โอโฆ. ในศุกลานปณิจา ๓๐๕.

หมายเหตุสุดท้าย :

ผู้แต่งรู้สึกมีความพอใจแก่ตนเอง ใน
การที่ได้พยายามจัดระเบียบ "ปัจจัยตัวจริง" ลง
ดำไว้ เพราะเห็นว่าการศึกษาแบบ ^{นี้} เมื่อคุ้นเคย
จะทำให้ความรู้ทางภาษากะทัดรัดขึ้นมาก เมื่อเห็น
ศัพท์มาได้แล้ว ถ้าคุ้นตัวขาดแยกขาดออก ก็เห็นตัว
ปัจจัย อาจใช้ได้ เป็นปัจจัยนั้น ๆ ที่เคย การ
ศึกษาตัวปัจจัยตามแบบ ไม่ับปัจจัยตัวจริงนั้น อาจ

ทำให้ความรู้ทางภาษาห่างเหิน ดังที่ผู้แต่งได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า มีผู้ศึกษาอุณาภิในมรดกจุลายนมา แล้ว แต่กลับเข้าใจว่า อุณ บัจจัยไม่มีเป็นต้น.

บัจจัยในนามภิกคกัและอุณาภินั้น ยังไม่สิ้นเชิงทีเดียว แต่เห็นว่าในชั้นนี้จัดไว้เพียงเท่านั้นก็พอแก่การศึกษา เมื่อนักศึกษามีความรู้กว้างขวางแล้ว ก็อาจค้นคว้าคัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์คัมภีร์ต่าง ๆ ค่อยไปได้ ข้อสำคัญอยู่ที่หักแยกธาตุแยกบัจจัย จนให้หมดสงสัยลงได้.

ขอกล่าวกับผู้แต่งมิได้พิถีพิถันในการที่นำวิเคราะหของศัพท์นั้น ๆ มาแสดง คงเป็นเพียงถ้อยมคิศัพท์คำศรัทธาธรรมโคมัมภีร์หนึ่งแล้วนำลงไว้ ไม่ได้ทำถึงตอบส่วนหาความจริงจับศัพท์คำศรัทธาธรรมทุก ๆ คัมภีร์มาชนกันแล้วทำความเข้าใจ เพราะไม่ต้องสงสัยศัพท์คำศรัทธาธรรมนั้น ๆ มักแสดงธาตุบัจจัยและวิเคราะหที่แตกต่างกันไป หนังสือที่จะตอบส่วนวินิจฉัยศัพท์

ต้องเป็นอีกรูปหนึ่ง ไม่ใช่หนึ่งเดียวากรณเช่นนี้.

ศัพท์เกี่ยวกับด้วยธรรมะ แยกธาตุบ้างจิตบ้าง
วิเคราะห์ง่าย เพราะธรรมดาแห่งธรรมบังคับอยู่ ส่วน
ศัพท์ทั่ว ๆ ไป เช่น ดัตถ์ พฤษชาติ ดินฟ้าอากาศ
และสิ่งอื่น ๆ ดังเกตว่าคัมภีร์ศัพท์ศาสตร์ เป็นแค่
แยกธาตุและบ้างจิตให้เห็น ดังวิเคราะห์ไว้อย่างง่าย ๆ
มิได้ปรุงแต่งธรรมดาจนเป็นที่พอใจเรา หรือท่านอาจ
เห็นว่าเมื่อแยกธาตุบ้างจิตได้ พวกเราบนชั้นหลังอาจ
ปรุงแต่งธรรมดาตามชอบใจก็ได้ แท้จริงเราก็อาจ
ปรุงแต่งได้ แต่ไม่ต้องสงสัยก็ต้องเป็นการเดา จะ
ให้ได้เหตุผลไปทุกประการเป็นการยาก เพราะฉะนั้น
ในกรณีเช่นนี้ ขอให้นักศึกษาใช้ความคิดอย่าง “ดี
วงกว้าง” ดังที่ผู้แต่งกล่าวไว้ในข้อ ๒๓ แห่งเล่มนี้.

อีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นประการสุดท้าย ดังเกต
ว่าศัพท์ในคัมภีร์ศัพท์ศาสตร์นั้น มักมีรูปและธรรมดา
แปลก ๆ จากที่เราเคยได้เรียนมาในหนังสือเรียนเช่น

ธรรมชาติเป็นคน หรือจะเป็นด้วยเราเคยคุ้นกับฝ่าย
 น้อยแต่ เมื่อไปเห็นของอื่นเขาจึงเห็นเป็นแปลก
 คงนึกอาจเป็นได้ แต่อย่างไรก็ตักตักวิชาควรรวม
 ใจด้วย.

ปทานุกรม

อโธ	๘๔	อรุ	๕๗	อิตถิ	๗๗
อภุจิ	๔๕	อรุโณ	๖๓	อิโน	๗๘
อภุคิ	๔๕	อตุ	๖๐	อินุท	๕๘
อภุคิปลโต	๗๓	อตุมา	๗๕	อิตติ	๔๔
อหิ	๓๐๕	อตุโธ	๘๓	อิตถกร	๓๓
อณฺชติ	๔๓	อาคณฺคุโก	๗๔	อิตตฺตโย	๓๓
อณฺ	๖๐	อาฆาคุโก	๖๒	อุนาติ	๓๓
อณฺทโร	๓๐๒	อาโคตฺ	๔๗	อุนฺทโร	๕๒
อติชฺโณ	๖๖	อามิต	๘๔	อฺปาดโก	๓๕
อนฺท	๖๐	อาย	๕๖	อฺปาดิกา	๓๕
อนฺท	๓๐๓	อาวติ	๗๖	อฺปฺปติ	๘๘
อมตโท	๓๐๓	อาวตโก	๗๖	อฺรค	๘๘
อมฺพ	๕๘	อาวาโ	๕๖	อตุมา	๗๕
อมฺมา	๗๔	อาตุ	๕๖	อุมิ	๗๖

อฐ	๗๖	กตโก-	กณไซ	๖๖	
เขตา	๑๒	กพโก	๓๗	กณชาติ	๔๐
โตไซ	๓๐๖	กตมาท	๑๓	กุนาโร	๔๓
โตฏไซ	๓๑	กตโท	๑๔	กุนิน	๔๗
กกุสไซ	๖๓	กวิ	๔๔	กุนโร	๖๕
กณณนาภรณ	๔๐	กณร	๑๐	กุดปก	๓๐๓
กณโท	๑๔	กามาจโร	๒๑	กุดปโต	๓๐๒
กปฺปุริ	๖๕	การ	๕๔	กุดย	๑๓
กพฺยกาโร	๔๔	การโก	๖๒	กุด	๑๔
กมต	๓๑	กาต	๕๖	เกตุ	๕๗
กมพ	๕๑	กิจุ	๔๗	เกทาร์	๖๑, ๗๓
กมม	๗๒	กิตติ	๗๐	เกวญญ	๕๓
กมมาโร	๗๖	กิตมโต	๗๖	เกวต	๔๐
กรญญ	๔๓	กิริย	๕๐	โกตฤ	๗๗
กรโก	๓๑	กิริยา	๕๐	กุนโร	๗๗
กรณา	๖๒	กฤษ	๖๖	กัริ	๗๗

เขาคู่	๖๘	โคคู้	๖๘	ฉวิโรโค	๖๖
เขโม	๘๓	โคคู้	๗๑	ฉายา	๘๗
เขโพ	๘๔	โคโป	๓๐๔	ฉาริกา	๘๕
โหม	๘๕	ฉนธำโร	๖๕	ฉนโก	๓๕
คคู้	๖๘	ฉนโม	๘๔	ฉนิกา	๓๕
คนุตา	๔๕	จกขุ	๕๘	ฉนุ	๗๒
คนุ	๗๒	จปโต	๘๓	ฉนโม	๘๕
คมิถ	๔๕	จโย	๒๘	ชตธิ	๔๔
คร	๕๘	จร	๕๗	ชตป-	
คาโม	๘๓	จธโม	๓๗	ฉาโ	๖๘
คิมโ	๘๔	จาโก	๓๐	ชตพนโร	๗๒
กิริปป-		จาย	๕๖	ชโพ	๗๘
เทโส	๕๕	จาโป	๕๘	ชานม	๔๒
คยห	๘๘	จาร	๕๔	ชานพโก	"
คร	๕๘	จิว	๕๓	ชาน	๕๕
เครุภาทิ	๘๒	จุพา	๘๔	ชายา	๘๗

ชิน	๗๘	ตรี	๘๘	ทาร์โน	๖๓
ชาน	๓๗	ตุรโค	๓๐๒	ทินกร	๒๗
ชฏ	๘๘	ตุรงโค	"	ทีโน	๗๘
คณหา	๘๔	ถ	๘๓	ทุกร	๓๔
คณ	๕๘	ถิ	๔๘	ทุภกร	"
คณควาโย	๓๐	ฏโป	๘๐	ทุภข	"
คณติ	๗๑	ทัดโน—		ทุณโฟโซ	"
คณตุ	๗๒	ทตโน	๖๗	ทุตโตโย	๓๓
คโม	๕๓	ทนโค	"	เททพณชน	๘๘
ครงโค	๘๖	ทริมณท	๗๗	โทธา	๘๒
คร	๕๗	ทนโซ	๗๗	ชน	๕๘
ครโน	๖๓	ทมโก	๗๕	ชนโม	๒๔, ๘๒
คาโค	๖๗	ทรโก	"	ชวโค	๖๘
คาตุ	๕๕	ทาช	๖๖	ชากุ	๗๓
คิทธิวาร	๘๓	ทาน	๓๗	ชิตา	๗๓
คิมิต	๕๓	ทาร	๕๔	ชโร	๘๘

วโร	๕๓	ปงฺกชฺ	๓๘, ๓๐๓	ปตุ	๖๐
ฐโม	๘๒	ปชาปติ	๕๘	ปตุโร	๖๕
เชนุ	๘๐	ปฏฺงโค	๓๘	ปาปการี	"
นคฺตา	๗๕	ปฏฺโฆ	๓๐๕	ปาทโป	๓๐๕
นยมน	๕๕, ๕๘	ปฏฺทิพฺมพ	๗๗	ปารโค	๓๐๒
นยโน-		ปฏ	๖๐	ปีตา	๗๓
ปคฺติฐาน	๕๗	ปณฺทิตฺมาน	๕๒	ปียตีโด	๕๐
นิกฺคโค	๒๘	ปติ	๕๕	ปีตีค	๘๓
นิตาโฆ	๘๕, ๘๕	ปปฺคฺโค	๗๕	ปีวร	๕๓
นิตฺทโน	๗๘	ปปฺโณณ	๘๓	ปีพา	๗๕
นิมิ	๗๖	ปริชา	๓๐๕	ปริโส	๕๐
นัร	๗๗	ปริตฺตโม	๗๖	เปโด	๘๒
เนมิ	๘๖	ปติโฆ	๓๐๕	เปตา	๘๖
เนร	๘๐	ปตฺตต	๕๐	เปตโด	๕๐
ปัส	๖๓	ปเวโส	๓๐	เปตา	๘๖
ปคฺคโค	๒๘	ปตฺคค	๓๘	โปโค	๖๗

พริโร	๔๘	ภาโค	๓๐	มทริรา	๔๘
พนุ	๖๓	ภาณ-นุ	๖๗	มนุ	๕๘
พทุ	๕๘	ภาณ-ณ	๘๐	มนุญโย	๕๖
พทุตฺตฺตมานิ	๕๒	ภิกขุ	๕๘	มนุตฺโต	๖๔
พทุหมจาร์	๕๓	ภิกฺคิ	๗๓	มนุตฺตฺตนาโย	๓๐
ภกั	๘๐	ภุชโค	๓๐๒	มนุทริ	๔๘
ภคิ	๗๓	ภุชงฺโค	"	มนุมั	๘๔
ภคฺคา	๕๗	ภุชฺติโร	๘๔	มร	๕๗
ภคฺคิ	๗๐	ภุติ	๗๓	มโหทริ	๔๔
ภมุ	๕๘	ภุมิ	๘๖	มาคา	๗๓
ภยชนโก	๔๓	ภุตโน	๓๗	มานุโต	๖๔
ภยตฺตฺตาวี	๔๓	มัต	๘๓	มายา	๘๗
ภยานโก	๔๓	มงฺกต	๓๘	มารชิ	๓๐๓
ภร	๕๗	มณฑต	๔๐	มาตา	๘๒
ภตฺม	๘๕	มตฺตโก	๗๘	มาตาการิ	๕๓
ภาคา	๗๓	มตฺถุ	๗๗	มาโพ	๘๕

มโน	๗๘	รุจิร	๔๘	เทโส	๕๕, ๕๘
มฤชา	๗๘	รุจิร	"	วณก-ฐ	๓๖
มุณี	๔๔	เรณู	๖๓, ๖๗	วราโห	๘๔
มุติก	๔๕	ธาดา	๘๔	วธโย	๕๘
เมรุ	๘๘	โลกวิทู	๖๕	วธู	๖๓
ยช	๖๐	โลกहितโต	๓๐๓	วธู	๘๓
ยติ	๔๕	โถม	๘๔	วาโค	๖๗
ยมุภา	๖๓	โถม	๘๔	วาทิต	๔๗
ยาคูรา	๗๐	โถม	๔๘	วาทิต	"
ยาโม	๘๓	วโส	๘๓	วายุ	๕๖, ๖๗
โยค	๖๘	วช	๔๗	วาริ	๕๘
โยนิ	๘๐	วโน	๕๘	วาโพ	๘๔
วโร	๖๗	วฤติ	๗๖	วิฤกนโค	๘๘
วณ	๗๘	วฤก	๗๗	วิฤกชโน	๖๐
วธมิ	๘๖	วปโป	๘๓	วิจิตร	๗๐
วรา	๕๕	วทนก		วิจิตรโก	๔๖

วิฑู	๖๕	ตงกุ	๕๘	ตมโก	๗๕
วิวิ	๕๕	ตงขติกา	๖๐	ตมกุ	๓๐๓
วิพยโร	๓๗	ตงคโท	๒๘	ตมกุ	๘๘
วิพิน	๕๗	ตงโฆ	๓๐๖	ตมโก	๓๗
วิภู	๓๐๓	ตงจกรณ	๗๖	ตมโก	"
วิถิ	๗๖	ตงจวาท	๕๓	ตมถ	๘๓
วิโร	๗๘	ตงจโน	๕๖	ตมท	๕๕
เวณ	๖๗, ๘๖	ตมชานน	๕๒	ตมท	๕๖
เวโท (๓)	๖๐	ตมชานนโก	"	ตมท	๕๕
เวปต-ช	๓๖	ตมต	๗๒	ตมโม	๗๓
เวโม	๗๓	ตมต	๗๗	ตมชา	๘๔
เวตม	๗๕	ตมต	๗๖	ตมชา	๗๗
เวตโต	๘๓	ตมโก	"	ตมเนร	๘๐
เวพ	๖๗, ๘๖	ตมพ	๕๐	ตมบี	๕๕
ตมตโก	๗๓	ตมพพการ		ตมโร	๗๗
ตมถ	๓๘	ทโท	๓๐๓	ตมตา	๘๓

ตตโต	๘๘	ตุณณ-	โตโต	๖๘	
ตัม	๕๖	กาโร	๓๐	โตทริโย	๗๔
ตัมมายี	๕๓	ตุตตโย	๓๓	โตภณ	๕๔
ตัม	๘๔	ตุณ	๘๐	หิโต	๘๓
ตุกร	๓๔	ตุโป	๘๑	ทณ	๕๘
ตุปิม	๔๘	ตุโร	๘๘	ทโย	๘๓
ตุปนิ	๘๑	เตตุ	๗๒	หิม	๘๒
ตุโพธิ	๓๕	เตโต	๖๘	เหตุ	๗๒
ตุภาโร	๓๔	เตวนา	๓๗	เหม	๘๓
ตุเมรุ	๘๘	โตค	๖๘	โทตา	๗๔
ตุโร	๓	โตควิกโต	๔๘	โทโม	๘๔

อาตวานุกรม

ฟอขร	๔๓	ฟอภร	๔๕	ฟกต	๓๗, ๗๔
ฟอณ	๖๐	ฟอนท	๕๘	ฟกต	๕๖, ๗๔
ฟอทิ	"	ฟอติ	๔๔, ๗๗	ฟกต	๕๗, ๗๐
ฟอน	๗๔	ฟอตุ	๗๕	ฟกมพ	๕๗
ฟอนท	๖๐	ฟอห	๗๖	ฟกตม	๗๖
ฟอม	๗๔	ฟกบี	๖๕	ฟก	๔๔, ๗๔
ฟอมพ	๕๗	ฟกปป	"	ฟกฏ	๖๖
ฟอย	๕๖	ฟกม	๓๗, ๔๓,	ฟกณ	๖๖
ฟอร	๕๗, ๖๓		๔๗	ฟกณท	๔๐
ฟอด	๓๕, ๕๖,	ฟกร	๗๗, ๓๐,	ฟกต	๖๖, ๗๗
	๖๐, ๗๕		๓๓, ๓๗, ๔๗,	ฟกฏ	๔๐
ฟิ	๓๐, ๗๗,		๕๐, ๕๔, ๖๗,	ฟกฏ	๗๗, ๓๐๔
	๗๗		๖๕, ๗๗, ๗๖	ฟกฏ	๖๗

ปฐ ๗๓, ๗๗, ๗๘ ปฐ ๒๘, ๕๓ ๗๒

ปฐ . ๗๘ ปฐ ๗๐ ปฐ ๕๕, ๕๗

ปฐ ๕๕, ๗๒, ปฐ ๗๘ ๖๓, ๗๘

๗๘, ๗๘, ๓๐๒ ปฐ ๗๑ ปฐ ๖๗, ๗๗

ปฐ ๕๗ ปฐ ๗๗ ปฐ ๕๓

ปฐ ๒๘, ๖๗ ปฐ ๓๕, ๕๕, ปฐ ๗๐

ปฐ ๗๓ ๗๒, ๗๕, ๗๗, ปฐ ๖๖, ๖๗

ปฐ ๖๗, ๗๐ ๓๐๓, ๓๐๒ ปฐ ๖๗, ๗๕

ปฐ ๗๗ ปฐ หรือ ๗๗ ๗๗

ปฐ ๗๘ ๗๕ ปฐ ๕๕, ๖๓,

ปฐ ๕๗ ปฐ ๗๘, ๓๐๓ ๗๕

ปฐ ๓๐ ปฐ ๗๒ ปฐ ๓๗, ๓๐๓

ปฐ ๕๖ ปฐ ๕๒ ปฐ ๕๓

ปฐ ๒๘, ๕๓, ปฐ ๓๗, ๕๘, ปฐ ๗๗

๕๕, ๕๗ ๗๑ ปฐ ๗๒

ปฐ ๓๗ ปฐ ๕๗, ๗๑, ปฐ ๕๗

ฟิร	๒๗, ๗๒	ฟป	๖๗	ฟภ	๗๓
ฟธ ๔๔, ๔๕, ๕๓		ฟปร	๕๐	ฟภี	๔๓
ฟต, ฟท, ๗๐, ๗๗		ฟพท	๕๗	ฟภข	๕๒
ฟฐ	๗๒	ฟพฐ	๔๗	ฟภฏ ๗๓, ๗๖, ๓๐๓	
ฟนท	๗๔	ฟพณท	๖๓	ฟภต	๓๗
ฟนี ๗๖, ๗๗, ๗๐		ฟพหิ	๕๗	ฟภคิ	๓๗
ฟปต	๖๓	ฟพฐ	๓๔, ๓๕	ฟภงค	๓
ฟปฏ	๖๐	ฟภข	๓๐, ๗๐	ฟภณท	๔๐
ฟปค	๔๔	ฟภม	๕๗	ฟภทิ	๔๗
ฟปติ	๖๓	ฟภร	๓๔, ๕๗,	ฟภท	๓
ฟปต	๖๐, ๖๕		๗๓	ฟภน	๕๒, ๕๗,
ฟปตต	๔๐	ฟภต	๗๕		๖๔, ๗๓
ฟปา	๕๓, ๗๓,	ฟภา	๖๗, ๗๓,	ฟภนท	๔๗
๗๓, ๓๐๔			๗๐	ฟภร	๕๗, ๗๔
ฟปต	๔๐	ฟภาต	๗๔	ฟภต	๗๗
ฟป	๗๒, ๗๔	ฟภิกข	๕๗	ฟภมา ๗๗, ๗๒, ๗๔	

ปดาด ๗๗, ๗๗ ปดี่ ๓๓, ๗๐, ๗๔ ๗๓, ๓๐๕

ปติ ๖๗, ๗๒, ปตุ ๖๗, ๗๗ ปท ๗๒, ๗๒, ๗๓

๗๗, ๗๓ ปตุ ๕๗, ๗๓ ฟุ ๗๔, ๗๔

ปติมา ๗๐ ปตุ ๗๐, ๗๓, ๗๗

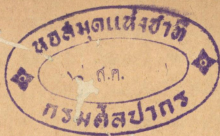
ปติว ๓๗ ปท ๕๗, ๖๒,

สุทรวานุกรม

อณฺชาติ	๔๓	ณฺชาทโย	๓๕
อโน	๒๐	คตฺถํถาทํสํ ฌนฺตฺวาจํ	
อํทตฺถํทํทํ ๒	๓๓	จ	๓๗
อํทตฺถํทํทํ ๒ ภาว-		ชราทํทํ รมโม	๒๔
กมฺเมตฺ	๓๓	มาตาทิ โย	๗๗
อํตํ ทํ	๗๗	ยุโต นิ	๗๐
กรโต วัริย	๕๐	รา นตฺถํ โน	๖๒
กรมฺหา วัริย	๔๖	วาทาทํทํ ฌนฺตฺวาจํ	
กรา มาโร	๗๕	คณ	๔๗
กฺวณฺ	๓๖	วมาทํทํทํ	๓๖
กฺวิมฺทํ ๒ ปริปฺปา-		ตฺพทโค ฌนฺตฺวาจํ	
ตโมทํ	๓๐๔	วา	๓๗
วํตฺ... โม	๗๓	ตมาทํทํทํ	๗๕
คฺหาทํทํ ๒	๗๗	ตาทาทํทํ ๒	๗๗
จยาทํทํ ๒	๒๕		

ร. พ.มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ๑

นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๔๕๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พิมพ์หามฤตราชวิฑิต

หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร

ถนนพระสุเมรุ จังหวัดพระนคร

นายพินิจ อู่สำราญ ผู้พิมพ์โฆษณา

พ. ศ. ๒๔๕๐